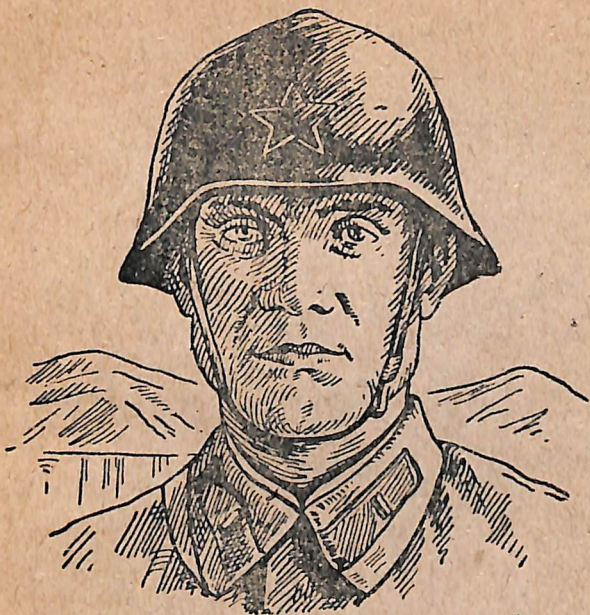

ԿՈՄԻՍԱՐ
ԻՎԱՆ
ՊԱԺԱՐԱԿԻ

35.5 Գ
Ի-74

ՊԵՏՂՐԱՏ 1939

MAR 2010

Ե. Ի Ս Ս. Կ Ո Վ.

3559-

h-74

uy

Կ Ո Մ Ի Ս Ա Ր

Ի Վ Ա Ն Գ Ո Ժ Ա Ր Ս Կ Ի

Պ Ե Տ Ա Կ Ա Ն Զ Ր Ա Տ Ա Ր Ա Կ Զ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
Ց Ե Ր Ե Վ Ա Ն 1939

12 9 APR 2013

40.610

Ե. Իսակով. Հեռավար Իվան Պոժարսկիի քրոշյուրում պատ-
շ ըվում է Նորհրդային Միության Հերոս, Նասան լճի ռալոնի կոնվերի
մասնակից կոմիսար Իվան Ալեքսեյևիչ Պոժարսկու կյանքի, զործու-
նեյության և փառապանծ մահվան մասին:

286
40

Э. ИСАКОВ
Комиссар
Иван Пожарский

Гиз Арм. ССР, Ереван, 1939 г.

Նկարիչ Լավրովի կոմպոզիցիան

ՔՍԱՆՎԵՑԻՑ ՄԵԿԸ

Յեղեղների միջև աղմուկով դուրս թռավ մեկ փա-
սիան: Մի ինչ-վոր տեղ մի ճյուղ ճթճթաց և կրկին ամեն
ինչ լռեց: Լճից խոնավություն փռվեց:

Սովորական գիշեր սահմանում: Արթուն և ժամապահի
աչքը: Նա լարված կերպով նայում և դեպի «ոտար» հողը,
լսում և խորհրդային յերկրի սահմանի այն կողմից ծնունդ
առնող ձայները. չե՞ վոր ամեն ինչ կարելի չե սպասել
«անհանդիստ և, ինչ մեղքս ծածկեմ, անխելք հարեանից»:

Ահա մի ինչ-վոր տեղ շունը հաջեց ու սակվեց: Խուլ
կերպով մի շոգեքարչ խրխուաց, վազոնների բուֆերները
ղրնդացին, խուլ ձայներ լսվեցին...

Ճապոնացիներն ամբողջ գիշերն ինչ-վոր բան են կրում
սահմանի մոտ, բեռնաթափում են...

Իսկ խորհրդային սահմանի ուղեկալում ընթանում և
սովորական կյանքը: Առավոտը խոհարարը միսը պղինձը
զցեց և անհանդիստ կերպով փորձում և սուպը—աղի չե՞
արել արդյոք:

Լեյտենանտ Խրիստոլյուբովը մարտիկներին հետ հրաձը-
դության հերթական պարապմունքն անցկացրեց: Վարժու-
թյունը «լավի» կատարելով, հենց այստեղ էլ խոստանում
են մյուս անգամ «գերազանցի» կատարել և այդ հաս-
տատում են սոցիալիստական պարտավորություններով:

Սահմանապահ Պողեբյեվը մյուսների հետ միասին հրա-

ցանն ե մաքրում: Դեպի արևը բարձրացնելով կոթը, նա փայլուն հրացանափողը «դեպի լույսն» ե դարձնում, տեղն ե դնում փակադակը, մաքրիչի վրայից վերցնում ե բալուրովին մաքուր փալասը ե ճշտապահորեն պնդացնում ե յուղամանի ծածկիչը: Պողոեյեվը չգիտեր, վոր ինքն այդ ծածկիչն այլևս յերբեք չպետք ե բանա...

1938 թվի հուլիսի 29-ին Բեղիմյաննայա բարձրու-թյան վրա մեկ կրակոց լավեց: Հետո յերկրորդը, յերրորդը: Մի տեղ ել դնդացրի ջղային դռնչյուն հնչեց: Ճապոնացի-ներն անցել եյին խորհրդային սահմանը:

Կարմիր բանակային Պողոեյեվը ե նրա ընկերներ Կուվ-չինովը ե Կոստրոկովը, վորոնք այդ ուրը դիտակալներ եյին՝ առաջինը նկատեցին ճապոնական զինվորներին, վորոնք դետնի յերեսին սողում եյին՝ կարծես խլեզներ լինեյին:

Կուիմ անհավասար եր: Խորհրդային տասնմեկ սահ-մանապահների դեմ ճապոնացիների ամբողջ ջոկատ եր դուրս յեկել: Բայց ե այնպես՝ մի բուռը սահմանապահներ գլխովին ջարդեցին նրան:

Պասան լճի մոտի այս առաջին կովում քաջերի մահով ընկան լեյտենանտ Մախալինը ե կարմիր բանակայիններ Պողոեյեվը, Յեմցևը, Շմելյովը, Սավինիխը...

Ճապոնացիները շարունակ նորանոր զորամասեր եյին մտցնում կովի մեջ: Նրանց դրաված Զառդեքնայա ե Բե-ղիմյաննայա բարձրությունները սաստիկ ամրացված եյին, ճապոնացիները նրանց անառիկ եյին համարում: Բայց հզոր, անհաղթելի Կարմիր Բանակը ճապոնական լկտի հափշտակիչներին այնպիսի ջախջախիչ հարված հասցրեց, վոր նրանք հարկադրված յեղան մաքրել մեր տերիտորիան ե շտապ կերպով խնդրել խորհրդային կառավարությունից հաշտություն կնքելու իրենց հետ:

«Մեզ այժմ ստույգ կերպով հայտնի յե, վոր Զառդեք-նայա (Զանկոֆին) սարի դրավման հարցը ե, նշանակում ե, Պասան լճի շրջանում տեղի ունեցած իրադարձություն-ների ամբողջ հարցը վճովել ե փաստորեն վոչ թե Տոկիո-յում, այլ ինչ-վոր մի այլ տեղ՝ Յեվրոպայում, իսկ ավելի շուտ՝ Բեռլինում: Ճապոնական ուղղամտները հավանաբար ուզում եյին պաշտպանել իրենց Փաշխտական բարեկամե-րին Գերմանիայում ե, առանց մտածելու, ընկան իրենց ինչ-վոր մանր դործակալների թակարդը»¹⁾ (Մոլոտով):

Պրովակացիան չհաջողվեց: Ճապոնական Փաշխտները մի ավելորդ անգամ ջարդվեցին: Կարմիր Բանակը չափ ու սահմանից անցած զավթողներին գլխովին ջարդեց:

«Ճապոնացիների հարձակումը Խորհրդային Պրիմորյե-յում, մեզ առիթ տվեց ցուցադրելու վոչ միայն ճապոնա-կան իմպերիալիստներին, այլև ամբողջ աշխարհին, վոր Խորհրդային Միությունը մինչև վերջը հավատարիմ ե իր հայտարարություններին, իր արտաքին քաղաքականու-թյանը, ե վոր նրա հետ կատակ անել վտանգավոր ե... ԽՍՀՄ անդրդվելի հավատարմությունն իր խաղաղ արտա-քին քաղաքականությանը ե նրա պատրաստակամությունը՝ մինչև վերջը պաշտպանելու խորհրդային սահմաններն ա-մեն տեսակ հարձակումներից, — ահա Պասանի մոտ տեղի ունեցած իրադարձությունների արդյունքը, վորը միջադ-դային մեծ նշանակություն ունի»²⁾ (Մոլոտով):

1) Զեկուցում Մոսկվայի խորհրդի հանդիսավոր նիստում 1938 թ. նոյեմբերի 8-ին.

2) Նույն տեղը (Խմբադրություն).

Խասան լճի սովորաբար հանդարտ ջրերը տարածվում են խորհրդային սահմանի մոտ չորս կիլոմետրի չափ: Կարծես հենց ուղիղ ջրի միջից սողկաններ ու բարձրություններ են ցցվում՝ ծածկված ցածրիկ կաղնուտով:

Սա հարուստ, պտղավետ, լայնարձակ մի յերկիր է: Լավ է աճում բրինձը: Շատ ձուկ, վորսի թռչուններ կան: Խրտնեցնես—թռչունների ամբողջ յերամ յերկինք կբարձրանա: Պոսյետի չրջանում ապրելը լավ է: Լավ ու հարուստ են ապրում Յանչիխեյի և Ֆատաչիի կոլտնտեսականները, վորոնց տներն ընկած են Խասանին մոտիկ:

Այժմ խաղաղ է լճի մոտ: Զրից մառախուղ է տարածվում, ձուկը խաղում է, բաղերի յերամներն են դանչաղ լողում: Իսկ յերբ քամին ցրում է մառախուղը, հեռվում կարմիր դրոշակն է յերևում, վոր հպարտ կերպով ծածանվում է Զառեկերնայա սողկայի վրա, հիշեցնելով մոտիկ անցյալի տաք կռիվները, այստեղ ընկած ընկերների հերոսական սխրագործությունները, վորոնց վերջին խոսքերն ամենից թանկագին և հարազատ մարդու՝ Ստալինի մասին էին...

Մարտական խնդիրների որինակելի կատարման և Խասան լճի չրջանը պաշտպանելիս հանդես բերած հերոսություն համար խորհրդային Միության Գերազույն Խորհրդի Նախագահությունը չքանչաններով ու պատվոնշաններով պարգևատրեց մի քանի հաղար մարտիկների, հրամանատարների, քաղաքատղների և Խորհրդային Միության Հերոսի կոչում չնորհեց հանձնելով Լենինի չքանչան հայրենիքի պաշտպանների քսանվեց հոգու, վորոնք քաջերի մեջ ամենաքաջերն են:

Վերջինների թվումն է նաև հերոս զինկոմ ավագ քաղղեկ Պոժարսկի Իվան Ալեքսեյիվիչը:

...1919 թվի նոյեմբերին ընկեր Ստալինը Հարավային ուղղմանակառի կոմիսարների համար հրահանգ մշակելով, գրում էր.—

«Յերբ ամբողջ գունդը կամ նրա նշանակալի մասը ուղմական գործողություններ է կատարում, գնդի կոմիսարը, կապն չտարի հետ չկորցնելով պարտավոր է հետևել ուղմական գործողությունների ընթացքին, մանավանդ կապի աշխատանքը դիտելով: Առանձնապես վտանգավոր տեղերում և կռվի ավելի լուրջ մոմենտներին գնդի կոմիսարն իր ներկայությունը ու անձնական արիությունը որինակով պետք է պահպանի գործառնների մարտական տրամադրությունը և նպաստի հրամանների ճիշտ և կանոնավոր իրագործմանը, հարկավոր դեպքում— նաև գործառնը գրոհի տանելով»:

Իվան Պոժարսկին ճշտություններ էր կատարում կոմիսարներին ուղղված ստալինյան նակաղը: Յերեք անգամ վիրավորված, նա իր գործառնը գրոհի յեր տանում՝ գրոհով վերցնելու ճապոնական ամբույթյունները... մնում էր գուրս քչել թչնամուն Պուլեմյոտնայայի վերջին դիրքերից...

Յերիտասարդ կոմիսարը պարգևատրված է բարձր կոչումով, սակայն Միխայիլ Իվանովիչ Կալինինը Կրեմլում նրան չի հանձնի չնորհված չքանչանը, չի սեղմի նրա քաջ ձեռքը...

Կոմիսար Իվան Պոժարսկին նշված է բարձրագույն կոչումով— Խորհրդային Միության Հերոսի կոչումով—մահից հետո: Գնդակը նրան մահախոցեց այն մոմենտին, յերբ նա նոնակը ձեռքին՝ իր գործառնի գլուխն անցած անահառաջ էր սլանում դեպի կատաղի կերպով դիմադրող թըչնամին:

Իվան Պոժարսկին ծնվել է Արդատով քաղաքում 1905 թվին։ Այն խրճիթը, վորտեղ ապրում էր կարիքից յեւթեք դուրս չեկող Պոժարսկիների ընտանիքը, հնությունից սևացած էր, փտած տանիքը մամուռի կտորներով էր ծածկված, անմխիթար կերպով նայում էր աշխարհին իր ծուռտիկ, պստլիկ պատուհաններով, վորոնց միջից Վանյան փոքրիկ, տխուր քաղաքն էր տեսնում։ Արդատովում Փաբրիկաներ չկային։ Մարդիկ զբաղվում էին կաշի մշակելով, կոշիկներ ու թաթմաններ կարելով։

Ապագա կոմիսարը գննում, դիտում էր կյանքը։ Նա տեսնում էր, վոր այն ժամանակ, յերբ կարիքը ճնշում էր վոմանց, ուռճանում և ուրախ ու անհոգ ապրում էին ուրիշները։

Վանյայի հայրը, ինչպես նաև քաղաքի չափահաս բնակչության մեծամասնությունը արտավայր զբաղմունքի յեր գնում դեպի Վոլգա՝ Սիգլան, Սիմբիրսկ (այժմ Ուլյանովսկ) և ուրիշ տեղեր։

Վանյան հորն ոգնելու համար դեռ փոքր էր։ Մի կտոր հաց վերցնելով, նա հաճախ վաղում էր դեպի Ալատիւր գետը, ամբողջ որերով նստում էր այնտեղ ու լսում էր թռչունների յերգը, ջրի քչքչոցը։

Բայց այս ուրախ որերը չուտ անցան։ Հոր աշխատանքը քանի գնում քչանում էր։ Ընտանիքը քաղցած էր մնում։

Դեռ տասը տարեկան յերեխա, վորից դաժան կյանքը կարծես խլել էր ինչ վոր յերեխայական էր, ընկճված այն բանից, վոր հարկադրված էր առաջին յերկու տարի միայն սովորելուց հետո դպրոցը թողնել, Վանյան գնաց փող աշ-

խատելու։ Նա քաղաքային բարակների շինարարության մեջ հող փորող դարձավ և յերկու տարի շարունակ չափահասների հետ հող էր փորում։

Մանր, ուժից վեր աշխատանքից ցավում էր յերեխայի մեջքը, մղկտում էին դեռ չամրացած ձեռքերը։ Այստեղ Վանյան չափահասներից լսեց ուռւ-դերմանական պատեւրագմի, նրա անմխտ զոհերի մասին։ Տեսնում էր նա, թե ինչպես ապրելն ամենքի համար դնալով վատանում էր և վատանում բացի կապալառույից և արդատովյան առեւտրականներից։

Այդ քաղաքին հասնող փետրվարյան հեղափոխությունը Պոժարսկիների կյանքում վոչինչ չփոխեց։ Իվանն ամբողջ տարին հոր հետ միասին աշխատում էր փայտամթերման գործում և որական 60-80 կոպեկ էր բերում։

Սխտ ու թավ անտառն իր դարավոր լուծթյամբ չձմեցրեց տասներկու տարեկան տղայի յերեւակայությունը։

— Անտառապահ եմ դառնալու, — հանդստի հազվագյուտ րոպեներին ասում էր նա հորը։

Նա չէր ել յերեւակայում, թե իր կյանքն այլ կերպ է դասավորվելու։ Իվանից անտառապահ դուրս չեկավ, բայց կյանքն անտառում սովորեցրեց նրան արագ կերպով կողմնորոշվել, դտնել հազիվ նշմարելի չավիղները, արեղակով իմանալ ժամանակը, նշաններով վորոշել յեղանակը, — այս ամենը նրան շատ պետք յեկան հետագայում, խորհրդային սահմանները պահպանելիս...

Փայտամթերումներից վերադառնալով, Իվանը վորպես թղթատար մտավ տեղական թերթի խմբագրատունը, այնտեղից այն կոշկակարային արհեստանոցներից մեկն ընկավ, վորոնցով վաղուց հռչակված էր Արդատովը։

Իվան Պոժարսկին տասնհինգ տարեկան դարձավ: Նա յերեխային վոչ-հատուկ կերպով չափահաս եր, պահանջ-կոտ վոչ միայն դեպի ինքը, այլև դեպի ուրիշները: Այս-պես՝ աննկատելի կերպով յերեխայությանը փոխարինելու յեկավ պատանեկությունը — մարդկային կյանքի հիանալի ժամանակը:

Իվան Պոժարսկու, բանվոր-պատանու կյանքի դարունը դուզադելիպեց յերկրի ամենադժվար ժամանակին — ռազ-մաճակատներ, սով, Խորհուրդների հանրապետությունն աշխատում է հետ մղելով ազատվել ամեն կողմից իրեն նեղող թշնամուց:

«Խորհրդային Ռուսաստանում դրուկյունն այդ ժամա-նակաշրջանում ծանր եր: Չեր բավականանում հացը: Չեր բավականանում միսը: Սովը տանջում եր բանվորներին: Մոսկվայի և Պետրոգրադի ամեն մի բանվորին յերկու ու-ր-վա համար տրվում եր մեկուկես լիտրական դրվանքա հաց: Լինում էին ուրեր, յերբ բոլորովին հաց չեր տրվում: Գոր-ծարանները չէին աշխատում, կամ համարյա չէին աշխա-տում. հումքը, վառելիքը չեր բավականանում: Բայց բան-վոր դասակարգը չեր վհատում: Չեր վհատում բոլշևիկնե-րի կուսակցությունը: Այդ ժամանակաշրջանի անասելի դժվարությունները և դրանց դեմ մղվող կատաղի պայ-քարը ցույց տվին, թե ինչպիսի անսպառ յեռանդ ե թազ-նըված բանվոր դասակարգի մեջ և վորքան մեծ, անչափ ե բոլշևիկյան կուսակցության հեղինակության ուժը» (Համ. Կ(բ) Կ պատմության համառոտ դասընթաց»¹⁾):

Քաղաքացիական կռիվը յերկիրը ռազմական ճամբարի վերածեց: Յեվ ապագա կոմիսարը հերոսական Կարմիր Բա-

1) Հայ. հրատ., էջ 308:

նակի մարտիկներին համար հափշտակությամբ եր կոչել-ներ կարում: Մեթե սա պատվավոր խնդիր չեր: Պոժար-սկին արհեստանոցի ամենատիպի բանվորն է դառնում, նա հասկանում է, թե կոչիկներն ում համար են կարվում:

Իվան Պոժարսկին տասնվեց տարեկան հասակում կոմ-սոմոլի մեջ է մտնում: Նա հետաքրքրվում է քաղաքա-կան հարցերով, շատ է կարդում, իր ամբողջ պատանեկա-կան ավյունը սովորելուն, կոմսոմոլիստական աշխատան-քին, արհեստանոցին է տալիս: Կոմսոմոլի կոմիտեն 1922 թին, արհեստանոցին մոբիլիզացիայի յե յենթարկում՝ պա-թվին Պոժարսկուն մոբիլիզացիայի յե յենթարկում՝ պա-րենավորման ճակատում աշխատելու: Տասնյոթ տարեկան կաշեգործ վարպետը պարենջոկատի մարտիկ է դառ-նում: Այժմյան ջահելներն այն ժամանակի իսկական պայ-մանների մասին ազոտ դադափար ունեն: Այն ծանր տարե-ներին պարենավորման բանակը կուլակներից հաց եր վերցնում Կարմիր Բանակի, բանվորների և դյուզական չքավորության համար: Պարենջոկատներն էյին ուղարկում ամենաաղնիվ, կարգապահ և ստուգված մարդիկ:

Պարենավորման ջոկատներ կազմակերպելու համար ուղարկած իր հեռազրում Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը նշում եր, վոր պարենավորման բանակի համար աշխատողները բնորոշյունն այն հաշվով պետք է կատարվի, վոր հետո վոչ մի բիծ չերեա այն մարդկանց անվան վրա, վորոնք պետք է դյուզը դնան՝ պայքարելու մի բուռն դիշատիչ-կուլակների դեմ՝ բազմամիլիոն աշխատավորական մասսան սովից փրկելու համար:

Այսպիսի «անբիծ» մարդկանցից մեկն էլ յերիտասարդ կաշեգործ Իվան Պոժարսկին եր: Ամբողջ տարին նա աշ-խատում է Արդատության դավառի հացի ճակատում: Յեվ

կուցե հենց այստեղից եւ սկսվում ե բոլորեղացումը բոլ-
շեիկ Պոժարսկու, այն Պոժարսկու, վորին այժմ ճանաչում
ե ամբողջ Կարմիր Բանակը, ամբողջ յերկիրը:

Պարենջոկատի աշխատանքը Պոժարսկուն շատ բան
սովորեցրեց: Դիտելով սարայները, բանալով հորերը, վոր-
տեղ կուլակներն իրենց հացն եյին փոսեցնում, նա ճանա-
չում եր թշնամուն, հասկանում եր նրա խորամանկությու-
նը, դազանային չարությունը, հնարքները: Այս աշխատան-
քում պատանին առաջին անգամ դեմ հանդիման յեկավ մա-
հի հետ, վոր նրան սպասում եր համարյա յուրաքանչյուր
կուլակի բակում: Նա շատ անգամ ե տեսել անկյունից իր
վրա ուղիած կուլակային հրացանափողը:

Կյանքը վերականգնում եր: Պարենջոկատները ապա-
կազմվեցին: Պոժարսկուն նոր ճակատ են դրում. — նա դառ-
նում ե պրոֆ-տեսիզպրոցի կոմսոմոլի բջի քարտուղարը:

1925 թվին Իվան Պոժարսկին ձևավորում ե իր անխցելի
կապը Լենինի-Ստալինի կուսակցության հետ: Նրան ընդու-
նում են Համկ(բ)Կ թեկնածու, հետո ել անդամ: Պոժար-
սկուն սիրում, նրան վստահում են: Նա վոլոստային կո-
միտեյի կոմսոմոլի քարտուղար ե, Համկ(բ)Կ վոլոստային
կոմիտեյի անդամ ե, կոմսոմոլի զավառային կոմիտեյի
անդամ ե, վեստուգիշ հանձնաժողովի նախագահ ե, քաղ-
խորհրդի անդամ ե...

Յեվս մեկ նշանակալից թվական յերիտասարդ Պոժար-
սկու կյանքում, վորն ընդմիշտ վորոշեց նրա հետագա ճա-
կատագիրը:

Կուլ դալով ավելի շատ անսովոր դրությունից, քան
ցրտից, զգալի կերպով մնասելով մկանները, Պոժարսկին
կանգնած ե բռնկի առաջ:

— Այսպես, լավ, շուտ յիկեք. մի շնչեք. հաղացեք, —
խնդրում ե բռնկը:

Պոժարսկին յերեխայական հնազանդությամբ կատա-
րում ե բոլոր անհրաժեշտ պրոցեդուրաները: Յեվ, վերջա-
պես վաղուց սպասածը.

— Դե յերիտասարդ, շնորհավորում եմ, պիտանի յես
ինչի ասես:

— Իսկ դուք ո՞ւր եք ուղում, Պոժարսկի, — հարցնում
ե նրան զորակոչային հանձնաժողովի նախագահը:

— Յես — Պոժարսկին մեկ վայրկյան մտքի մեջ ե ընկ-
նում, իսկ հետո նայելով ժպտացող Ստալինի պատկերին,
իր վաղեմի յերազն ե արտահայտում, — իհարկե ավիա-
ցիա... ասենք՝ վորտեղ դուք հարկավոր կհամարեք:

Սրանում ամբողջ Պոժարսկին եր:

Նրան նշանակեցին Կաղանի հրաձիգ դիվիզիայի Պեն-
զենյան գնդի զարոցի կուրսանտ:

Ինչեկի կյանքում նոր շրջան սկսվեց:

Այդ 1928 թվի նոյեմբերի 1-ին եր:

ԿՈՄԻՍԱՐՆ ԱՇԽԱՏԵԼԻՍ

Յերբեմն այնպես ե լինում, վոր դատարկ բանի հա-
մար սկսված վեճը մեծանում ե չդիտես վորտեղից վերց-
րած կասկածներով ու ծանր մեղադրանքներով: Յեվ թվում
ե, թե վաչինչ չի կարող հաշտությունը վերականգնել: Հա-
րաբերությունները փակուղու մեջ են մտնում:

Տվյալ դեպքում հրամանատար Շ.-ի ընտանիքում յերկ-

պառակության պատճառը յեղավ այն յերբ, հայտնի չէ թե վորտեղից, մեկ հին ծանոթ կնոջից նամակ ստացվեց։ Շ. յերեք յերեխա ունեւր։ Սկզբում դա լավ, ամուր ընտանիք եր։ Այժմ ապահարզանի հարց բարձրացավ։

Այդտեղ ի՞նչ դործ ունեւր յերիտասարդ կոմիտարը։ Բայց Պոթարսկին ուշադրությամբ դիտում է Շ.-ին և նրա կնոջը։

— Ձե վոր ամեն բան մեկ կողմ թողած, աշխարհի հարաբերություններն ուղղակի վնաս են բերում սոցիալական պատրաստությանը, — կես կատակով, կես լուրջ կերպով ասում եր նա։

Վերջապես, Պոթարսկին իր առանձնատենյակն և կանչում Շ.-ին և խնդրում է, վոր կինն ել մտնի։ Նա, միքիւ քաշվելով, փորձում է մարդուն ու կնոջն սղնել, վոր իրենց միջև բարդված հարաբերությունները պարզեն։

Թե ամբողջ գիշերը, առանձնատենյակում փակված, նրանք ինչի մասին եյին խոսում, հայտնի չէ. հայտնի չէ միայն, վոր դրանից հետո Շ.-ի ընտանիքը համերաչխ եր սպրում։

Պոթարսկին մարդկանց դեպի ինքը տրամադրելու վարմանլի հատկություն ունեւր։ Կարծես իրեն հատուկ յումորով, առանց վիրավորելու, նա ճանապարհներ եր գտնում դեպի մարդկանց սրտերը։

Արդեն վոչ ջահել, մի փոքր ուռած, հողեգույն դեմքով և վաղաժամ կնճիռներով ծածկված՝ գործավար Կ. պարզապես դժգոհ եր իր վիճակից։

— Աշխատում ես, աշխատում, սակայն «գառարկությունից» դենը չես գնում։

Իսկ Կ. վերջին ժամանակը վատ եր աշխատում։ Հարց եր դրված նրան բանակից հեռացնելու։

Այս բանն իմանալով, յերիտասարդ կոմիտարը ծանոթացավ գործավարի հետ, ուշադրությամբ դիտեց նրան ու խոսեց։

— Այսոր դուք ինչ վոր առանձնապես մոայլ եք։

— Այդպիսի աշխատանք ե, ընկեր կոմիտար. ծիծաղելու բան չկա. ամբողջ կյանքը «յելից»-ի վրա յեմ վատնել։

— Ասում են խմում եք, — հանկարծ չեչտակի կերպով հարցնում է կոմիտարը, և չես հասկանում կատակ ե ասում, թե լուրջ ե ասում։

Կ. չի թվեց։ Փորձեց կատակով, հին անեկդոտով բանը վերջացնել։

— Ճաշից առաջ մեկ ըմպանակ խմում եմ. դե, հենց վոր խմում եմ, ուրիշ մարդ եմ դառնում. բայց այ, հենց այդ «ուրիշ մարդը» ճիշտ վոր խմել սիրում ե...

Պոթարսկին մոայլվեց. նրա շրթունքների անկյունները թեթե կերպով բարձրացան։

— Ուրեմն «ուրիշ մարդը» խմում է, իսկ դուք այդ ժամանակ ուտո՞ւմ եք, ինչ ե, — հարցրեց նա և արդեն լուրջ կերպով ասաց։

286 — Յեկեք սրտաբաց խոսենք, իսկ խոսելու բան կա։ Հենց նույն ուր Պոթարսկին հայտնեց գործասի հրամանատարին։

— Մեր գործավարը կկորչի, այնպես կիճճե, վոր ինքն ել գլուխ չի հանի։ Պետք ե նրան...

— Արդեն վճոված ե, — ընդհատեց հրամանատարը, —

հարկավոր ե միայն արձակման մասին ռասպրոտ պատրաստել:

—... Նրան պետք ե առաջ քաշել և վոչ թե արձակել: Այդ նրանում ձանձրութից ե: Մարդը յերկար նստելուց ձանձրացել ե. իր աշխատանքից վաղուց ե դերածել: Մեկ խոսքով նրա վրա չեֆություն եմ վերցնում:

Յեվ միքանի որից հետո Կ. անտեսական մասի հրամանատարի ոգնական նշանակվեց: Նա մեկեն աշխուժացավ. խմելը թողեց և հետադարձում որինակելի հրամանատար դարձավ:

Հայրաբար հոգալով իր, խորհրդային մարդկանց մասին, ուղղելով նրանց թուլությունները, դժբախտության մեջ ոգնելով նրանց, Պոժարսկին անխնա յեր դեպի թշնամիները:

Արտաքուստ համեստ, գերադանցորեն աշխատասեր կարմիր բանակային Կոմարովի ձիերը հաճախ եյին կաղում, ավարիաներ, կոտորովածքներ եյին տեղի ունենում:

— Զահել ե, դեռ չի վարժվել,— ասում եյին նրա մասին:

Պոժարսկին սկսեց ուշադրությամբ հետևել նրան: Շատ անգամ նրան սրտաբաց զրույցի յեր կանչում: Կոմարովը դուր չեր գալիս կոմիսարին: Յեվ նրա հոտառությունը նրան չխաբեց,— ակներեվությամբ աշխատանքը պարենջուկառում արտահայտվեց: Կոմիսարը չուռով մերկացրեց Կոմարովին: Բանից դուրս յեկավ, վոր նա խոշոր կուլակի վորդի յեր, և գիտակցաբար վնասներ եր տալիս բանակին: Կոմարովն անմիջապես դատի տրվեց:

Կոմիսարն այսպես եր վարվում թշնամիների հետ... Յակովլևը, բանակ դալով, անկարգապահ կարմիր բանա-

կայիններից մեկն եր: Պոժարսկին վորպես այգեպան եր սնուցանում, մեծացնում ապագա բուլլակին—Պասանի հերոսին:

Յակովլևը Պոժարսկուց փոքր եր. նա ծնվել եր 1914 թվին: Շուտով վորբացավ, հորը, վոր ուրախան բանվոր եր, սպանեցին ոռու-դերմանական պատերազմի ժամանակ, մայրը մեռավ թոքախտից:

Սկսվեցին թափառումները— մանկատներ, լախուստներ, պատահական աշխատանք դյուղերում կուլակների մոտ: Այնտեղ ինքը վոչինչ չուներ, ամեն ինչ ոտար եր, կյանքն ել այնքան ժամանակ եր ոտար թվում, մինչև վոր Յակովլևին բանակ կանչեցին:

Նա նշանակվեց Պոժարսկու զորամասը:

Յակովլևը վատ եր կրակում, իր ձիուն չեր սիրում, նույնիսկ նրանից վախենում եր, ամեն տեսակ անհաջողություն հիվանդոտ զգայնությամբ եր ընդունում:

— Ա՛խ, Յակովլև, Յակովլև, լավ կարմիր բանակային եք, բայց ձեր ձին վատ ե: Այդպիսի ձիով կոլխոզում ջուր կրելն անգամ ամոթ ե, ուր մնաց թշնամուն խփել,— հաճախ կրկնում եր նրան Պոժարսկին:

— Բայց յես ի՞նչ անեմ, յես ձիուն չեմ խանդարում, նրա բնավորությունն ե մռայլ,— արդարանում եր Յակովլևը:

— Իսկ դուք սիրեցեք ձիուն, չե՞ վոր նա ձերն ե, ձին ել ձեզ կսիրի: Այս պետք ե հասկանալ:

Յակովլևը խուսափում եր այսպիսի խոսակցություններից, բայց ինքը խնամքով մաքրում եր ձիուն, ձգտում եր ավելի լավ խոտ տալ նրան:

Պոժարսկին կարծես անուշադիր եր դեպի կարմիր բա-

նակայինի մարդասիրչ լինելը: Վերջապես, ինչպես ինքն եր
անում՝ «Հարթելով նրա հարաբերությունները ձիու հետ»,
Պոթարսկին սկսեց Յակովլևին հրաձգություն սովորեցնել:

Նա սովորեցնում էր նրան՝ կրակելիս առանց շտապե-
լու ուղղել նշանառության հատիկը, հանդիսատ կերպով
բռնեցնել նշանին:

— Շատ հառարակ բան է, — սիրտ էր տալիս նա Յակով-
լևին, — գլխավորն այն է, վոր շտաքանաք. նշավակը թը-
նամի չէ, վոչ մի տեղ չի փախչիլ. իսկ յեթե նշավակին
չխփես, թշնամին ել կփախչի:

Ինքը Պոթարսկին շատ լավ էր կրակում ամեն տեսակ
զենք-հրացան, նազան, զնդացիր:

Յակովլևը ես, նույնիսկ իրեն համար աննկատելի կեր-
պով, սկսեց լավ կրակել: Բայց Պոթարսկին «ձեռք չքաշեց»
յերիտասարդ մարտիկից և նրա առաջ նոր խնդիր դրեց. —
կոմսոմոլի անդամ դառնալ:

— Առաջավոր յերիտասարդության հավասարվեցեք, —
ասում էր նա:

Իսկ յերբ Յակովլևը կոմսոմոլիստ դարձավ, կոմիսարն
ասաց.

— Դե, յեղբայր, այժմ արդեն մարտիկները քեզ կաշ-
խատեն հավասարվել:

Յակովլևը լիուլի կերպով էր զնահատում կոմիսարի
հողատարությունը, սիրեց նրան՝ ինչպես հոր, իր վողջ
վորբային կյանքում առաջին անգամ այստեղ, բանակում,
ջերմ, հայրական սեր զգաց:

Յակովլևն ուրիշ մարդ դարձավ: Շուտով նրան շտա-
կանչեցին: Ինչպես միշտ, Յակովլևը կոմիսարի մոտ մտավ
չփոթվելով. յուրաքանչյուր այդպիսի այցելություն արթ-
նացնում էր նրա միտքը, նոր լիցք էր տալիս:

— Դե, նստիր, Յակովլև, դրույց անենք, — սկսեց կո-
միսարը, — կուսակցությունը կոմսոմոլին այնպիսի դործ է
վստահացել, ինչպիսին քաղաշխատանքն է: Այժմ բանակում
կոմսոմոլի անդամներին քաղղեկների տեղակալների ու ոգ-
նականների պաշտոնին են քաշում: Յես քեզ այս պատվա-
վոր աշխատանքն եմ առաջարկում:

Յակովլևը զեկուցագիր ներկայացրեց, վոր ինքը մինչև
մահ մնում է Կարմիր Բանակում ծառայելու, և նրան քաղ-
ղեկի տեղակալի պաշտոնով ուղարկեցին ստորաբաժանում-
ներից մեկը:

Կոմիսար Պոթարսկու շնորհիվ այսպես դասավորվեց
նախկին անապատառն Յակովլևի ճակատագիրը:

Հետագայում ես Պոթարսկին չի թողնում յերիտասարդ
քաղղեկին, հետևում է նրա ամմանը, ոգնում է աշխատան-
քում:

Մեկ անգամ հրաձգարանում նրան հանդիպելով, կո-
միսարը հիշեց «անցյալը»:

— Հապա, բարեկամ, յեկ կրակենք:

Յեվ, յերբ Յակովլևը յերեսուն հնարավոր կետերից
քսան իննը կետը վայր դրեց, կոմիսարն անկեղծ գոհու-
նակությամբ բացականչեց.

— Քաղղեկներն այլ կերպ չեն ել կարող կրակել:

Քաղղեկ Պանկրատովը Պոթարսկու գործասը յեկավ
1936 թվին:

— Ինչպես այս բոպեյիս հիշում եմ, — պատմում է նա
այդ ուրվա մասին, — Պոթարսկին ինձ հանդիպեց փողոցում,
զորանոցի մոտ: Յես զեկուցեցի, վոր յեկել եմ նրա տրամա-
դրության տակ: Կրտսեր հրամանատարից ինձ քաղաշխա-
տանքի եյին քաշել ընդամենը յերկու-յերեք ամիս առաջ:
Այն բաժնում, ուր ինձ ուղղել եյին, աշխատում եր իմ

նախկին լեյտենանտը: Պոժարսկին իսկույն նկատեց այդ և ասաց:

— Առաջ լեյտենանտն եր ձեր պետը, իսկ այժմ դուք նրա պետը կլինեք,— ահա թե ինչպես և ստացվում: Բայց վոչինչ, կխոսեմ նրա հետ, ամեն ինչ կբացատրեմ: Հարկավոր ե, վոր ձեզնում ամեն ինչ հարթ գնա, սոսանց խորտուբորտություններին:

Յեւ կոմիսարն սկսեց ոչնել յերիտասարդ քաղվելին, վոր նրա ստորաբաժանումից «իսկական մարտական միավոր» ստացվի: Քաղվելին անհամբերությամբ շարունակ կոմիսարին եր սպասում իր մոտ:

Յուրաքանչյուր քաղվել հաճույքով եր գնում Պոժարսկու մոտ, վորը միշտ ուշադիր կերպով եր լսում այցելուներին: Նրա ցուցումներն ընկերական էին, զուրկ նույնիսկ պաշտոնական ձևականության սովերից:

Կոմիսարը քիչ յերիտասարդ աշխատավորներ չբաժնարակեց, վորոնք հետադաշում հերոսներ դարձան: Բոլորի մասին պարզապես աներևակայելի յե պատմել:

Նրանցից յուրաքանչյուրիննա իր մոտեցումն ուներ: Յեւ մարտիկները Պոժարսկու մասին զուր չեյին կատակով ասում:

— Նա ամեն մեկի սրտի բանալին ունի...

Այդ պատճառով ել նրանք իրենց ուրախություններով ու ցավերով կոմիսարի մոտ էին վազում: Պոժարսկին վոչ մի խնդիր, վոչ մի բողոք անուշադիր չեր թողնում: Նա նամակներ եր գրում գյուղխորհուրդներին, տեղական լրագրերին, դեսուդեն եր ընկնում, ձեռք եր բերում: Լրագրում անհասկանալի բառ ե պատահել,— ո՞ւմ հարցնել,— կոմիսարին: Տղա յե ծնվել,— ինչ անուն տալ,— դարձյալ կոմիսարի խորհրդին են դիմում:

Ձվարթ եր նա, կենսուրախ, զորամասի հոգին: Ահա կանգնած ե մարտիկների մի խումբ:

— Նու, ի՞նչ կասեք, սիրելիք,— հարցնում ե նրանց մոտեցող կոմիսարը: Վայելչակաղմ, ձգված, սափրված, փայլուն մաքրված կոշիկներով, առաջին հայացքից խիստ ե թվում: Բայց ահա խոսել սկսեց: Գլխարկը թեթև կերպով դեպի ծոճրակն ե թեքվել. իսկ նրա տակից դուրս ե ընկել խիտ ու սև մազափուռնը: Աչքերը խանդավառությամբ փայլատակում են:

— Ընկեր Սիդորչուկ,— հանկարծ ասում ե կոմիսարը,— դուք վերջապես դա՞՞ք ձեր գնդակը:

Մարտիկները տարակուսանքով կարմրատակած կարմիր բանակայինին են նայում:

— Հապա,— բացատրում ե կոմիսարը,— վերջին հրաճրագության ժամանակ չորս գնդակ մի կերպ դիպան նշավակին, իսկ հինգերորդը չկար, կորել եր,— և սպասելով մինչև վոր ծիծաղը դադարի, արդեն լուրջ կերպով ավելացնում ե,— հարկավոր ե դադարահից շատ մարդվել: Դիպուկությունը մեկեն չի տրվում: Գնդակը ամսոսս չե վոր կորավ, «ամսոսս» ե թշնամին, վոր գնդակը չի ստանալ: Բոլորս ել պետք ե մարդվենք:

Պոժարսկին միշտ իրադեկ եր զորամասի մարտական ու տնտեսական բոլոր գործերին: Նա ոգնում եր հրամանատարին, հագում եր զորանոցների մաքրության մասին, հագում եր, վոր խոհարարները համեղ ճաշ պատրաստեն: Կոմիսարին կարելի յեր տեսնել ամենամասնական տեղերում: Գոմում, վորտեղ խորհրդակցում եր բուժակի հետ, թե ինչպես շուտ բժշկեն հիվանդացած ձին, մանեփում, վորտեղ կարմիր բանակայիններին ցույց ե տալիս, թե ինչպես ա-

վելի լավ կարելի չէ կտրտել վոստը, լենինյան անկյունում նա հետևում է, վոր ցուցադրված լինեն նորագույն գրքերը, վաճառարկվում հետաքրքրվում է իմանալու՝ կա՞ն արդյոք ծխախոտի դնայուն տեսակները, իսկ յերեկոյան բյուրոյում ցույց է տալիս պակասությունները և նշում է նրանց վերացնելու ճանապարհները:

№ 8 ՍԱՀՄԱՆԱՆՇԱՆԻ ՄՈՏ

— Բայց և այնպես, բնիկեր հրամանատար, ինչպես ուղում ես, պայմանները պայմաններ, իսկ մարդկանց համար պետք է բաղնիք կաղմակերպել:

— Բայց հասկացիր, այստեղ վոր՞տեղ ես բաց անում...

— Ուղղելի դործ է,— հուզվում է Պոժարսկին,— և այն ել վոր ջրցան ունենա: Անպայման, գիտես, ջրցանը տաք և սառը ջրով...

Անսպասելի հեռախոսային դանդն ընդհատեց հրամանատարի խոսակցությունը կոմիսարի հետ:

— Տաքնա՞պ, — ասում է զորամասի հրամանատարը՝ կախելով խողովակը.— իսկույն ևեթ դուրս ենք գալիս... Ուրեմն... ասում ես ջրցանով,— հանկարծ նա ընդհատում է իր մտքերը և ուսերի ճարպիկ շարժումով ուղղում է դռու փոկը.— ջրցանով ել կշինենք: Յեվ յերկուսն ել— հրամանատարը և կոմիսարը— չտապում են դուրս գալ շտաբից: Իսկ փողահարն արդեն մարտական տաքնապն է փչում: Կուշտ ձիերն իրենց սանձն են կրծոտում: Շարք շարք կանգնում են մարտիկները, վրա դնելով վրա ուղղելով վերնահարկուսները, կարգի բերելով հրացանների փոկերը:

— Զի հեծնե՛լ, — հնչում է սովորական հրամանը:

Զորամասը վարդով դուրս է բերվում թշնամու դեմ:

1936 թվի մարտի 25-ի առավոտը յոթ գինված ճապոնացիներ անցան խորհրդային սահմանը, բայց անմիջապես դուրս քշվեցին մեր հողից: Յերեկվա ժամի 3-ին թշնամու արտելքը կրկնվեց: Մոտ վաթսուհին ճապոնացիներ սահմանային №8 նշանի մոտ ձեռքի ու հաստոցավար զնդացիներով յերկուհարյուր հիսուն մետրի չափ խորացան խորհրդային տերիտորիան:

Դեռ ճանապարհին Պոժարսկին բացատրում էր.

— Հաշվի առեք, դաս տալ ճապոնական հափշտակիչներին, նրանց վաճառելը հանձնված է վոչ թե մեկ ուրիշի, այլ մեր զորամասին: Այս պետք է հասկանալ,— բազմանշանակալիորեն ակնարկում է կոմիսարը:

... ճապոնացիները զորամասին հանդիպեցին կատաղի կրակով:

Մարտիկներն չտապեցին, պառկեցին:

— Ե, ինչպե՞ս է տրամադրությունդ,— մեկ մարտիկից դեպի մյուսը սողալով, հարցնում է կոմիսարը և միևնույն պատասխանն է ստանում:

— Դե վոր լավ է,— այդ լավ է:

Ինքը Պոժարսկին այդ կովի մասին համեստ կերպով այսպես էր հիշում.

— Մարտիկների տրամադրությունը հրաշալի յեր: Համարձակ կերպով առաջ ենք դնում հափշտակիչներին վրա: Յես, վորպես կոմիսար, հասկանալի չէ, առջևումն եմ... Առաջ ենք դնում: Յեվ հանկարծ այս ժամանակ տեսնում եմ մարտիկներից մեկին, լավ տղաներից մեկը, վոր վազում է բաց կերպով, նույնիսկ գլուխը համառոտն բարձր բռնած: Յես բորբոքվեցի— իմ կյանքում առաջին անգամ

բանակում զոռում եմ նրա վրա, իսկ նա ինձ պատասխանում է. «Վոչինչ, ասենք թե, ընկեր կոմիսար, մենք պահպանված ենք. մեզ պնդակը չի տանի»:

— Կամ իսկույն պառկեցեք, կամ յես ձեզ թիկունք կուղարկեմ: Իսկապես դա ի՞նչ անկարգություն է, այդպիսի քաջությունն ում է հարկավոր: Այդ հո հաստատ հիմար մահ է. իսկ մենք պետք է այնպես գործենք, վոր թշնամուն մահախոցենք, իսկ ինքներս կենդանի մնանք:

Կոմիսար Պոժարսկին ղեկավարում էր աջ թևի կռիվը: Կարմիր մարտիկները— մեր հայրենիքի յերիտասարդ հայրենասերները— պատվով եյին կատարում առաջադրված խնդիրը: Կոմիսարն իր անձնական որինակով վոզեւորում էր նրանց:

— Այս «հյուրերին» թույլ չենք տալ գիշերելու մեր հողում, — ժպտում էր նա:

Նույնիսկ վորին հասած վերքը չչվոթեց կոմիսարին. չտապ կերպով վերքը կապելով, նա շարունակում էր մարտիկներին հրապուրելով առաջ տանել:

— Ահա և այն, կռվով ստուգելը, — մտածում էր կոմիսարը, — քննությունը պատվով բռնեցինք:

Մուլթն ընկնելուն պես թշնամին կատարյալ իրարանցումով դեպի իր յերկիրը քաշվեց, խորհրդային տերիտորիայի վրա թողնելով զենք, հանդերձանք, ռազմապիտույք: Ճապոնացիները նույնիսկ ղեկուցումներ անելու ժուռնալը «մոռացան»:

— Այ թե կաղմվածք ունեք հա՛, իվան Ալեքսեյեվիչ, — ասում էր Պոժարսկուն բժիշկը՝ վիրակապության կայանում. — միայն թե ինչո՞ւ եյիք մնում կռվում, ինչո՞ւ ձեզ վոչ—վոք չողնեց, վոր ավելի շուտ դայիք ինձ մոտ:

— Իսկ վոչ վոք ել չեր տեսնում... Ստուգումը կռվով ավիրեք: Այս բանը, բժիշկ, պետք է հասկանալ:

1936 թվի ապրիլի 2-ին ԽՍՀՄ ԿԳԿ մեր հեռավոր արեւմելյան սահմանները պաշտպանելու ժամանակ ցուցաբերած զգաստության ու քաջության համար զորամասի կոմիսար Իվան Ալեքսեյեվիչ Պոժարսկուն պարդեստրեց Կարմիր Աստղի չքանչանով:

Կարգը սահմանում վերականգնվեց: Զորամասը վերադարձավ իր սովորական կյանքին: Այսպես շարունակվեց մինչև աշուն, յերբ հանկարծ հայտնի դարձավ, թե Պոժարսկուն գործուղում են Մոսկվա, կուրսերը:

Զորամասն հուզվեց: Այս նորությունն իրար վշտով եյին հայտնում և՛ մարտիկները, և՛ հրամանատարները, և՛ քաղախատողները և նրանց ընտանիքի անդամները:

Մեկնելու նախորդակին վերջին անգամ ժողովեցին մարտական ընկերները, վորոնք № 8 սահմանային նշանի մոտ առաջին կրակային մկրտությունն եյին ընդունել. ժողովեցին, վոր իրենց սիրելի կոմիսարին Մոսկվա ճանապարհեն:

Պոժարսկին մտախոհ է: Նա չեր թաղցնում, վոր ինքը ցավում է ընկերներից բաժանվելու համար, բայց միաժամանակ նրան իր կողմն էր քաշում Մոսկվան:

— Պահանջվում է սովորել, — սրտաբաց կերպով ասում էր նա, — չե՞ վոր մեր ժամանակի համար յես կիսազրադետ եմ, — և հուզմունքը թաղցնելու համար կատակով վերջացնում է... — դեռ կհանդիպենք... նույնիսկ անպայման կհանդիպենք:

... Որբովում են հեռավոր արևելյան եքսպրեսի վաղորները, վոր կոմիսարին Մոսկվա յեն տանում:

Նրանց համաչափ զարկի տակ հեշտ է մտածելը:

— Այո՛, բանակն իմ համալսարանը յեղավ: Յոթ տարի առաջ վերջացրի դնդի դպրոցը, յեղա կրտսեր հրամանատար, դասակի հրամանատարի ոգնական, այժմ կոմիսար—դնում եմ Մոսկվա սովորելու: Յոթ տարի, իսկ այնպես է թվում, թե դա բոլորովին նորերս է յեղել...

... Լուսարաց է: Վաղ առավոտյան մառախուղում նկարվում են Մոսկվայի դեռ վոչ-պարզ ուրվագծերը. այն քաղաքի, վրտեղ Ստալինն է ապրում և աշխատում:

... Ժամանակն արագ թռավ, անցավ: Գրքեր, թանկարաններ, թատրոններ, նոր ընկերներ: Պոժարսկին պարապում է հափշտակությամբ: Անցյալը կարծես նոր լուսով է լուսավորվում, աճում է սերը դեպի ներկան, դեպի գեղեցիկ հայրենիքը, դեպի Լենինի—Ստալինի կուսակցությունը, աչքերն ավելի պայծառ են դառնում:

Ահա և դասընթացներն ավարտվեցին: Պոժարսկին դեմում է հրամանատարությանը և խնդրում, վոր իրեն յետ, իր զորամասն ուղարկեն:

— Զե՞ վոր յետ արդեն փորձ ունեմ, յետ դեռ 1936 թվին հարվածեցի ճապոնացիներին, ուղղեցեք Հեռավոր Արևելք, սահմանին ավելի մոտ:

Պոժարսկու խնդիրը բավարարեցին: Նա մեկնեց յետ դեպի իր զորամասը:

ՀԻՆ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԻ ՄԵՋ

Ազդաշան.

— Յեղնե՛լ: Վեր կա՛ց: Պատրաստվել լիցքային վարժության. — հնչում է հերթապահի սովորական հրամանը:

Շուրջն ամեն ինչ կենդանանում է, լսվում են ծիծաղ, վազող ու շտապող կարմիր բանակայինների ձայներն ու վոտների դոփյունը:

Սկսվում էր սովորական աշխատանքային օրը՝ լի նոր տպավորություններով, ուրախություններով, կարմիր բանակային դեպքերով, — սերտահերթ հրաձգություն: Վաշտային պոստի թերթում ծիծաղաշարժ ծաղրանկար է դետեղված «մեխաքարների» (дегачи) վրա. 3-րդ մասի հրամանատարն աղջիկ է ունեցել, իսկ նա տղա յեր ուզում. ասում են՝ յերեկոյան կինո յե լինելու...

Յեվ հանկարծ բոլոր դեպքերը յերկրորդական տեղ են րոնում.

— Կոմիսար Պոժարսկին է յեկել:

— Այսօր ապրիլի 1-ը չէ:

— Որակացուն ինքն է տեսել:

— Ինչպես չէ. նա Մոսկվայից կգա այստեղ քեղ մոտ:

Յերևի, զխոնական է դարձել...

— Դա Պոժարսկին չէ, այլ քաղբաժնի հրահանգիչն է, ինձ խոհարարն էր ասում, միայն շատ նման է մերինին:

— Իսկ այդ Պոժարսկին ո՞վ է, նա՞ յե, վոր Մոսկվայի հրապարակում կանդնած է Մինինի հետ...

— Դեռ չուտ է խոսելը: Գուցե Պոժարսկուն միայնակ արձան կղենն:

Հայտնի չէ, դեռ յերկար կտևե՞ր այս վեճը, յեթե հանկարծ դռներում չերևար ինքը իրարանցման «պատճա-

ոք»— Պոժարսկին, վորն արդեն ամբողջ զորամասի կոմիսար եր նշանակվել:

— Ձգա՛ստ. ընկեր կոմիսար, վաշտը վարժությունից ե յեկել և թեյի յե պատրաստվում:

— Բարև ձեզ, ընկերներ:

— Բա—ա— և անսպասելի «ուռա՛»-ն, վոր կանոնադրությամբ չեր նախատեսված, վողջուռում ե կոմիսարին:

— Ե, ինչպե՞ս եք կռվում այստեղ:

— Մենք ինչ, պատմեցեք, ինչպես ե այնտեղ, Մոսկվայում:

— Անշուշտ կպատմեմ,— և դառնալով դեպի հերթապահն, ավելացնում ե, վաշտը կանգնեցրեք թեյի համար. ուշանում եք:

Յերեկոյան, յերբ ավարտի աղբանշանը տրվեց, կարմիր բանակայինները սեղմ ողակով չըջատեցին իրենց կոմիսարին, վորը պատմում եր Մոսկվայի մասին, իհարկե, ամենից առաջ հռչակավոր Մետրոյի, հիասքանչ Վոլգա—Մոսկվա ջրանցքի մասին...

Իսկ ուշ յերեկոյան, նստած բարեկամների շրջանում, Պոժարսկին ասում ե.

— Մոսկվա գնալն ինձ անչափ շատ բան տվեց: Հարկավ դու ևս, Յակովլև, կգնաս այնտեղ: Միայն չկարծեք, թե այնտեղ սովորելն այնքան հասարակ բան ե: Յես նույնիսկ չեյի յենթադրում... Պետք եր լինում զլուխ ցավելու չափ պարապել: Բայց փոխարենն այսոր ինձ մեկ ամբողջ զլխով բարձր եմ դգում: Այժմ շատ բան պարզվեց. ժողովրդի թշնամիները, ֆաշիստական վարձկանները խցկվել են բանակը, նրանց աղետները գործել են մեր շարքերում:

Ընկերներ, մեծ զգոնություն ե հարկավոր: Այս պետք ե հասկանալ:

Ինքը Պոժարսկին շատ լավ եր հասկանում «այս»: Նա համարձակ կերպով ընկնում ե հայրենիքի թշնամիների վրա. առաջինն ե մերկացնում մարտիկներին սովորեցնելու. թշնամու, այսպես կոչված, կոմպլեքսային մեթոդը: Զայրույթով ու համոզեցուցիչ ե հնչում նրա ձայնը, յերբ խոսում ե ֆաշիստական թափթփուկների ստոր արարքների մասին: Պոժարսկին ժողովրդի թշնամիների դեմ պայքարելու փորձ ուներ արդեն: 1932 թվին նրան № քաղաքի վաշտի քաղդեկ նշանակեցին:

Ամբաստան և միանգամայն ռադմապատրաստ զորամասն № քաղաքից ուղարկվեց Հեռավոր Արևելք: Ամեն ինչ լավ եր: Հրամանատարները խրվում եյին աշխատանքի մեջ, սովորում, մարտիկներին սովորեցնում եյին: Զորամասը մեկ ամուր, հաղթանակի համար միահամուռ կամքով գոգված կոլեկտիվ եր:

Միայն զորամասի հրամանատարն եր իրեն մեծամիտ պահում, աղայաբար քամահրում եր ինքնաքննադատությունը, նրան անվանելով «քաղաքացիական մնացուկ զիտակցություն մեջ»:

«Ի՞նչ եք ցույց տալիս ինձ: Հաճեցեք դատողություն չանել: Բանակը ձեզ համար արտադրական խորհրդակցություն չե»,— սովորաբար ընդհատում եր նա կուսակցական ժողովներում յեկույթներ ունեցող հրամանատարներին ու քաղդեկներին:

Մեկ անգամ այդպիսի ժողովներից մեկում բոլոր յեկույթները լուռ լսելով, հրամանատարը հանկարծ վեր

թուով և խիստ կերպով հայտարարեց, վոր վոչ մի քննադատութիւն և ինքնաքննադատութիւն չի թույլ տա:

Պոժարսկու պնդելով կուսակցական բյուրոն վորոչեց կուսակցական ժողովներում քննարկել քննադատութեան և ինքնաքննադատութեան հարցը բանակային պայմաններում և զեկուցողներ նշեց:

Զորամասի հրամանատարն անմիջապէս դնաց իշխանութեան մօտ և զեկուցեց այն այլանդակութիւններն մասին, վոր անում է Պոժարսկին»:

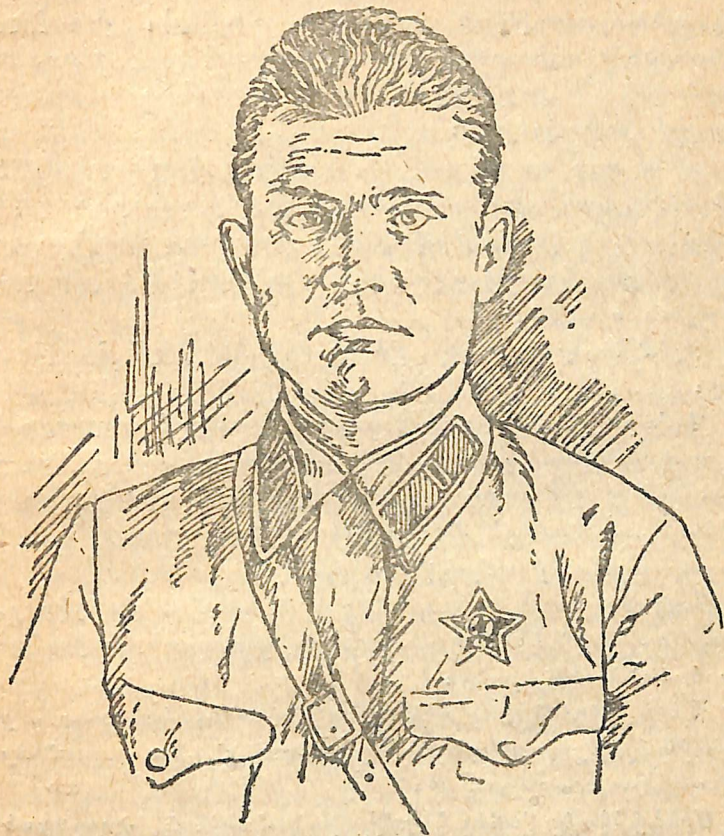
Սրա հետեանքն այն յեղով, վոր Պոժարսկին գտնվեց... կոտպերատիվ աշխատանքում, իր զորամասից դուրս:

Նա շատ ջանք թափեց, մինչև կարողացավ նորից զորամասը վերադառնալ:

Պոժարսկին դեռ չգիտեր, վոր զորամասի հրամանատարը ժողովրդի թշնամի յե, լրտես է, դախճան ու սուր մատնիչ, Պուտնայի դրած մարդն է: Նա չգիտեր, վոր Փաշիստական վարձկան Պուտնան հրամայել է ազատվել Պոժարսկուց, վոր ժողովրդի թշնամիներն անհաշտ մարտիկն եր:

Կուրսերի պարապմունքները զուր չանցան: Ներծծելով մարքսիզմ լենինիզմի դիտելիքները, մեկ անգամ ևս ուսումնասիրելով կուսակցութեան պատմութիւնը, խոր կերպով ուսումնասիրելով Լենինի, Ստալինի յերկերը, Պոժարսկին այլևս վոչ թե «Հոտառութեամբ», այլ ստացած դիտելիքներն հողի վրա ջարդում եր թշնամիներին:

Սուր ֆաշիստական վարձկաններն ու լրտեսները, խցկվելով Բանլորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակի որդանները, աշխատում եյին ամլացնել, ի չիք դարձնել կուսակցական սկզբնական կազմակերպութիւններն դերը:

Մորհրդային Միութեան Հերոս Ի. Ա. Պոժարսկի

Հրամանատարի ֆունկցիաներում «չմիջամտելու» սկզբունքին հետևելով (Պոժարսկին և նրա ընկերները լավ էյին հիշում, թե իր ժամանակ իրենք ինչ պայքար են տարել ինքնաքնադատություն ծավալելու համար), ժողովրդի թշնամիներն աշխատում էին կոմունիստներին հեռացնել ռազմական և քաղաքական պատրաստությանն ապրիլ կերպով մասնակցելուց:

Հենց այս պատճառով էլ, չնայելով կոմիսարի բոլոր ջանքերին, ստորաբաժանումներում վոչ մի ամուր ստորին կուսակցական կազմակերպություն չկար, այլ միայն տեղ-տեղ միացած կուսակցական-կոմսոմոլիստական խմբեր դուրս էին գալիս:

Այժմ հասկանալի չէր, թե թշնամիների ինչին էր պետք այդ:

Պոժարսկին էլ տասնապատկած յեռանդով պայքարում էր ստորին կուսակցական կազմակերպությունների միացման, նրանց զարգացման, կոմունիստների ակտիվ մասնակցության համար՝ մարտական նախապատրաստմանը և ստորաբաժանումի ամբողջ կյանքին:

Կոմիսարը մանրադնին կերպով դիտում է մարդկանց, ուսումնասիրում է նրանց, պատասխանատու առաջադրանքներ է հանձնում նրանց:

Քանի դեռ Պոժարսկին Մոսկվայումն էր, չատ նոր մարտիկներ էյին յերևացել զորամասում, նա ուզում էր ճանաչել յուրաքանչյուրին:

Սինեռնիկովը ջահել կարմիր բանակային է, զարգացած կոմյերիտական է, համեստ, լուրջ մարդ է:

Կոմիսարը յերկար զրուցում է նրա հետ, պատմում է, թե ինչպես պետք է աշխատի բանակային կոմյերիտականը:

Յեւ, համոզվելով, վոր ընտրությունը ճիշտ է, Սինեռնիկովին կոմյերիտական կազմակերպության քարտուղարության համար առաջ է քաշում:

Հետագայում, Սինեռնիկովն արտաժամկետային ծառայության մնալով, առաջ քաշվեց վորպես քաղդեկի տեղակալ:

Պոժարսկու մասին հետաքրքիր շատ բան կարող էր պատմել նաև կոմսոմոլի մյուս քարտուղարը՝ կրտսեր հրամանատար Ստոլյարովը: Նա քարտուղար ընտրվեց՝ վոչ մի փորձ չունենալով: Պոժարսկին ամեն որոշում եր նրան, վոչ մի կոմյերիտական ժողով չէր լինում, վորին նա ներկա չլիներ:

Քանի վոր կոմիսարը Մոսկվայումն էր, զորամասի ռազմական և քաղաքական պատրաստությունն ընդհանուր մակարդակից մի փոքր յետ էր մնում: Աշխատանքի մեջ իսկական զոդվածություն, սերտ կապ չկար, իսկական պայքար չկար «զորամասի մորելիդացիոն պատրաստության» համար, ինչպես սիրում էր ասել Պոժարսկին:

Կոմիսարն սկսեց պետերի կազմից: Հրամանատարներին հավաքելով, յերկար զրուցում էր նրանց հետ: Նրա ջերմ, վոգեկորիչ խոսքերը մինչև այժմ էլ մնացել են նրանց հիշողության մեջ:

— Ընկերներ, այնպես պետք է աշխատել, վոր կարելի լինի միևնույն կետին խփել: Իսկ այդ կետը ռազմական ու քաղաքական պատրաստությունն է:

Զորամասում այնպիսի հրամանատար չկար, վորի հետ կոմիսարն իր առանձնասենյակում ժամերով չխոսեր: Մեծ է համոզմունքի ուժը, բոլշևիկյան խոսքի ուժը, Պոժարսկու անձնական հմայքի ուժը:

Բեկումն սկսվեց:

կոմիսարն ինքն եր որինակ տալիս մարտիկներին ու հրամանատարներին: Նրա գալու առթիվ զորամասի ստորաբաժանումներն արդեն զանազան նոր, ահեղ մարտական մեքենաներ ունեյին: Չսահմանափակվելով հրամանատարական ուսուցումով, կոմիսարն ինքնուրույն կերպով ուսումնասիրում եր զինվորական դործը, մինչև ուշ գիշեր նստում ե գրքերով և ուսումնասիրում ե այն բարդ տեխնիկան, վորով կուսակցությունն ու կառավարությունը զինել էյին բանակը:

— Պահանջել մարտիկից առաջադրանքի լավագույն կատարում այն ժամանակ միայն կարելի յե, յերբ ինքդ այդ դործն ամենայն նրբությամբ դիտես, — սիրում եր կրկնել կոմիսարը:

— Ինչ նազանից ասես, կարելի յե «գերադանցի» կրակել. — ասում եր Պոժարսկին վայ հրաձիգներից մեկն ու մեկին, — պետք ե միայն նշանառության կետը գտնել. իսկ դրա համար սովորել, աշխատել ե պետք: Առանց սովորելու վոչինչ չի դուրս գա:

Յեվ ինքը կոմիսարն աշխատում եր առանց ձեռները ծալելու: Նա հաճախ և հաճույքով զեկուցումներ եր տալիս և զորամասում վոչ-վոք չի կարող դեթ մեկ դեպք հիշել, յերբ զեկուցողը պատրաստված չլիներ: Միշտ կոնսպեկտ, օրինակներ լրագրերից. գեղարվեստական յերկերից, Լենինի և Ստալինի յերկերից մեջբերումներ, վոչ մի պնդում առանց ասպացույցի:

Կոմիսարն առանձնապես խնամքով ե ուսումնասիրում Լենինի և Ստալինի յերկերը: Ստալինի հասարակ խոսքերում, վորոնք հենց սիրտն են թափանցում, կոմիսարը պատասխաններ ե փնտրում հրատապ հարցերին, ուժ ե պոնում իր յեռուն դործունեյության համար:

Առավոտներն իրենց պահակատեղից վերադառնալիս, կարմիր բանակայիները հաճախ էյին կոմիսարի բնակարանում կանաչ լուսամտիկի տակ լամպի մենավոր լույս տեսնում, նրա տակ ել դրքի վրա կուացած Պոժարսկուն:

— Հապա յե՞րբ ե քնում նա, — դարմանում էյին նրանք:

... Առավոտյան, թարմ սալիված, դեռ վեր կենալուց առաջ, կոմիսարը բարեւում եր օրակացուն:

Թերևս կոմիսար Պոժարսկու աշխատանքի մասին ամենից լավ կարելի յե իմանալ այն դիտողություններից, վոր նա արել ե իր հուշատետրում:

Ահա նրանցից միքանիսը:

«Այնպիսի նենդ թշնամու հարեան լինելով, ինչպիսին Ճապոնիան ե, մենք պետք ե զորամասը բարձր ռազմական պատրաստության մեջ պահենք, միշտ պատրաստ լինենք յետ մղելու թշնամուն...»

«Ռազմական և քաղաքական ուսմունքով ընդգրկել բոլոր մարտիկներին և հրամանատարներին: Պարապել միայն դաշտում, զինվորական պայմաններում: Հրամանատարի հետ միասին անհրաժեշտ ե մտածել դիշերային պարագամունքներին ավելի շատ ժամանակ հատկացնելու մասին»:

«Սակրավորներին պահպանում են յերեք զույգ սպիտակեղեն, վոտների փաթաթաններ, վերմակներ, ներքնակներ, սավաններ — ուղարկել...»

«Մեղվեղեի համար կոչիկներ կամ բոտինկաներ ուղարկել: Գոլոտներից կամ Մեկենայից հինգ զույգ կոչիկ վերցնել»:

«Միշտվոր թամբը դրել եր ավադի վրա: Միմուշկինը հրացանի հետ անդդույչ ե վարվում: Մակարովը հեծմա-

սի սխալները լրիվ հաշիվ չի առել, այնինչ յես դեռուչացրել եմ...»

«Մարտիկներից միքանիսը փնթի տեսք ունեյին, ոճիքները բաց եյին... կապը թուլացել էր— աշխատանքում ընդմիջումներ կային...»

«Նենդ թշնամին— Ճապոնիան— աշխատում ե մեղ մոտ լրտես—դիվերսանտներ դցել։ Աչալըջությունը պետք ե հարյուրապատկել...»

«Վ.—ին պետք ե ավելի մոտիկից դիտել»։

(Այս դրանցումը վկայում ե կոմիսարի խորաթափանցության մասին, վորովհետեւ Վ. չուտով մերկացվեց վորպես ֆաշիստական ագենտ)։

1937 թվի աշնան տեսչական ստուգատեսի ժամանակ զորամասը մարտական և քաղաքական պատրաստությունից «լավ» դնահատական ստացավ։

Բայց ստացված թվանշանը հրամանատարի և կոմիսարի դործը չպակասեցրեց։ Ընդհակառակը. նա պարտավորեցնում եր աշխատել ավելի լավ, ավելի համառ, մանավանդ վոր իՍՀՄ-ի Գերագույն Խորհուրդի ընտրությունների պատրաստություններն եյին սկսվում։

Պոժարսկուն միաձայն առաջարկում են վորպես տեղամասային ընտրական հանձնաժողովի նախագահ։ Մեկ բուպե անգամ չդադարելով հոգալ զորամասի վերաբերյալ, նա յեռանդուն կերպով պատրաստում ե նրան պատմական ընտրությունների համար։

Կոմիսարը հափշտակությամբ դեկավարում ե Ստալինյան Սահմանադրությունն ուսումնասիրող խմբակին։ Պետք եր ներկա լինել տեսնելու, թե նա ինչ հուզմունքով եր բա-

ցատրում յերկրի հիմնական որենքի նշանակությունն ու մեծությունը։

— Ընկերներ, յես լավ եմ հիշում, թե ինչպես եյի վորպես հողափոր և փայտահատ աշխատում և որական հիսուն կոպեկ վաստակում, և դողում եյի, վոր վաղը, այսօր, մեկ ժամից հետո կարող եմ առանց աշխատանքի մնալ, մնալ վորպես ավելորդ բերան կիսաքաղց ընտանիքում։ Իսկ այժմ աշխատանքի իրավունքն ապահովված ե Սահմանադրության 118-րդ հոդվածով։ Ճաշվա ընդմիջում հատկացնելու մասին մենք մտածել անգամ չեյինք համարձակվում, իսկ այժմ իՍՀՄ-ի քաղաքացիները հանդստի իրավունք ունեն։ Յես ստիպված եյի դպրոցը թողնել 2-րդ դասարանից, իսկ այժմ 121-րդ հոդվածն ապահովում ե կրթություն ստանալու մեր իրավունքը։ Յես յե՞րբ սկսեցի սովորել. միայն խորհրդային իշխանության ժամանակ։ Ընկերներ, այս պետք ե հասկանալ։

Պոժարսկին զրուցում ե մարտիկների հետ, բացատրելով Մեծ Սահմանադրության առանձին հոդվածները, յեւլոյթներ ե ունենում ժողովներում, հոգում ե հրամանատարների ընտանիքների մասին, վորպեսզի նրանք ևս դիտենան իրենց պետության հիմնական որենքը։

Վերջապես՝ վաղուց սպասված 1937 թվի դեկտեմբերի 12-ը։ Մեծ ընտրությունների օրը։ Նախորդակին կոմիսարը սլաոկեց քնելու առավուովա չորրորդ ժամին, — ստուգում եր, թե արդյոք բոլոր տեղամասերը պատրաստ են, քվեարկության համար բոլո՞ր խցիկներում թանաք, գրչակոթեր կան, զարդարում եր լենինյան անկյունը, ոգնում եր լոգունդներ կախելուն։

— Ծրարները փակցնելու համար չմոռանաք ջուր և սպունգ դնել,— ասում է նա հերթապահին...

Զարմացած որակացուն առավոտվա ժամի Ծ-ին տեսավ, թե ինչպես կոմիսարն առույգ, նույնիսկ թեթև կերպով բուրացողված արդեն չենքն եր մտնում։

— Ե, ինչպես է, ընկեր որակացու, մարտիկները քնած են,— հարցրեց նա։

— Յեղնելու նշան դեռ չի տրված, բայց շատերն արդեն վեր են կացել։ Այսօր որն է այդպես, ընկեր կոմիսար...։ Թույլ տվեք, վոր որագիշերային (суточный) կարգախումբն առաջինը քվեարկե, թե չե՞ արդեն հերթ են բռնում։

Ժամի վեցն է։

— Քաղաքացի ընտրողներ,— հուզված հայտարարում է կոմիսարը, առաջ դալով դեպի դալար ծաղկեղթաներով ու նկարներով զարդարված շինության մեջտեղը։— Համեցեք, կարող եք ստանալ բյուլետեններ ձայն տալու համար։

Ընտրություններն անցան փայլուն կերպով։ Կոմունիստներին և անկուսակցականներին բլոկի հաղթանակը հաստատեց խորհրդային Միության ժողովուրդների կատարյալ միասնությունը։

Հենց այսպիսի արդյունքով վերջացան ՌՍՖՍՀ-ի Գերագույն խորհրդի ընտրությունները։

Սաան լճի ղեպքերից վոչ շատ առաջ կուսակցական կադմակերպությունը Պոժարսկուն Պոսյետյան ռայոնի կուսակցական կոնֆերանս ուղարկեց, վորտեղ նրան ընտրում են կուսակցական ռայոնական կոմիտեյի կազմի մեջ և վորպես պատգամավոր ուղարկում են մարզային կուսակցական կոնֆերանսին մասնակցելու...

Ճապոնական Ֆաշիստների 1938 թվի հուլիսի 9-ի նոր պրոփոկացիայի մասին հայտնի դարձավ ցերեկը, և հենց նույն օրն էլ հրաման ստացվեց՝ հարձակվելու պատրաստվել։

Կոմիսարն իսկույն ևեթ ժողովեց քաղցկեններին և հիշեցրեց, վոր նրանք մի անգամ էլ զրույց ունենան մարտիկների հետ, ստուգեն նյութական մասը, ձիերը—ամե՞ն ինչ արդյոք պատրաստ է առաջիկա արշավանքի համար։

Պոժարսկին հանդիստ եր։

— Անպայման բացատրեցեք մարտիկներին ընկեր Լիտվինովի հայտարարությունը ճապոնական դեսպան Սիգեմիցունին։ Այս օրինակով ցույց տվեք ճապոնական իմպերիալիզմի քաղաքականությունից վոչ ազդեցիկությունը։ Այո, հիշեցեք նաև, վոր ավելի լավ փաթաթեն վոտի փաթանանները և խմելու ռեժիմ պահեն։ Յեթե վոչ՝ վերջերքս 2-րդ դասակի պարապմունքների ժամանակ հենց առաջին ժամին ջուր խմեցին, իսկ այնուհետև ամբողջ օրը տանջվեցին։

Պոժարսկին վոչ մի մանրուք աչքաթող չեր անում։

Նա նույնիսկ քաղցկենների դաշտային պայուսակներն ստուգեց՝ չե՞ն մոռացված արդյոք քարտեզները, սրածեն մատիտները։ Յուրաքանչյուր քաղցեկ կոնկրետ առաջադրանք ստացավ, ինչպես պահել իրեն և յերթի ժամանակ ինչ անել։

— Աղմուկ չբարձրացնել. հանդիստ կերպով բացատրել իրադրությունը,— ճանապարհ եր դնում իր ոգնականներին կոմիսարը, իսկ միքանի բոսի հետո ասում եր իր կնոջը— Ուգա Իվանովնային։

— Քանի վոր դու այստեղ ես մնում, ժողովիր ընկերուհիներդ, ոգնեցեք սպիտակեղենով, գրադվեցեք հագուստեղենը կարկատելով, թաշկինակներ կարելով... Ինձ համար չվախենաս, չհուզվես, բոլլեկը չի կարող կորչել:

Ուղա Իվանովնան ակտիվիստուհի յե և հասարակական աշխատող: Նա ևս, ինչպես և մարդը, Արդատովից ե: Չբավորի աղջիկ: Նրա ազգականներն այժմ Արդատովի կողմ խողում են ապրում:

Ամուսնության տարիներում նա անչափ աճեց: Այստեղ ևս կոմիսարի արժանիքն եր, վոր նրա համար լսելի կերպով լրագրեր եր կարդում, գրքեր եր բերում, ոգնում եր, վոր սովորի, հասարակական աշխատանքի մեջ եր ներգրավում:

— Դու կոմիսարի կին ես: Դու բոլոր գործերում պետք ե որինակ ցույց տաս, — հաճախ ասում եր նրան Պոժարսկին:

Կանանց աշխատանքի կողմից այն գործառն, վորտեղ կոմիսար եր Պոժարսկին, լավագույնն եր համարվում: Ուղա Իվանովնայի վրա նա կատարելապես հույս եր դնում:

Հանկարծ լուր տարածվեց, թե նրա գործառն ճակատ չի գնալու: Վհատություն տիրեց մարտիկներին, բայց լուրը ճիշտ դուրս չեկավ:

Յերեկոյան ժամի իննի մոտոցիկլետը բերեց վաղուց սպասված հրամանը — վոչնչացնել չափը կորցրած թշնամուն, վոր ամրացել ե Զառեբնայայի բարձունքի հարավային լանջերում:

Կարճ միտինգ: Մարտիկները կանգնած են լուռ: Ժլատ են գործառնի հրամանատար Լուսիկինի խոսքերը: Կոմիսարը նույնպես խոսքերով ժլատ ե: Հանգիստ ու համոզ-

ված են խոսում նրանք Կարմիր Բանակի հղորության մասին, ինքուհիները Յերեկի խաղաղ ու անդրդվելի քաղաքականության մասին:

— Հեռավոր Արեւելքի համար հայրենիքի լավագույն զավակների շատ արյուն ե թափվել: Վոլոճայեկայի մարտերում ճապոնացիներն աներեւակայելի փշալարերի փակոց ելին սարքել: Թվում եր, թե չկա այն ուժը, վոր կարողանա նրանց քանդել: Իսկ Կարմիր Բանակը քանդեց առանց մեղատների, առանց բահերի, առանց հատուկ հարմարությունների: — Հերոս Կարմիր բանակայինների մեկ վաշտ ինքնակամ կերպով սլառեց լաքերի վրա, իսկ նրանց վրայով ամբողջ բանակն անցավ: Ահա թե այդ մարդիկ ինչպես ելին սիրում իրենց հայրենիքը, իրենց ժողովրդին: Այժմ, այդպիսի դնով նվաճած յերկիրը կարելի՞ յե տալ հենց այնպես, — վերջացրեց կոմիսարն իր յեկույթը:

Մարտիկներն իրենց կոմիսարին յերբեք այսպես չեյին տեսել: Նրա յուրաքանչյուր խոսքը հոգու խորքն եր ընկնում, հիշվում եր ամբողջ կյանքում: Կարիք եր զգացվում ավելի շուտ հանգիստ թշնամուն, խորտակիչ հարված հասցնել նրան:

Զորամասը դուրս յեկավ:

Այդ հեշտ յերթ չեր: Հեռավոր արեւելյան գիշեր, անձրեւից վողողված ճանապարհներ, ամենախիստ քողարկում, զգաստություն եր հարկավոր: Թվում եր, թե յուրաքանչյուր բլրի, յուրաքանչյուր պտույտի հետեւում թաքնված եր նենգ թշնամին... Առավոտյան դեմ հանգստի սարքվեցին: Մինչև թասան լիճը մնում եր մոտ քսան կիլոմետր:

— Ե, սիրելիներս, կռվելու յենք: — կոմիսարը մոտենում ե հոգնած մարտիկներին, կատակում, խորհուրդ-

ներ ե տալիս և ստուգում ե հանդերձանքը:— Պետք ե կռվենք,—ասում ե նա իր հավասար, վոչ բարձր ձայնով:

Կոմիսարը ժողովեց բոլոր հրամանատարներին, քաղ-դեկներին և հանդիստ կերպով, կարծես դասերի ժամանակ լինելը, նորից բացատրեց նրանց անելիքը: Նա, առանց շտապելու, սկսեց վերլուծել զիջերային յերթի թերությունները, մատնացույց արեց լավագույն մարտիկներին, համա-ձայնության յեկավ «Իլլիչովկա» արշավանքային պատի թերթերի հրատարակման հարցում: Հետո զորամասի հրա-մանատար Լասկինի հետ դուրս յեկավ շրջադիրտության:

Շատ չուտ վերադարձան... Ստորաբաժանումներից մեկը քաղդեկ Պանկրատովի հետ միասին մեկնում ե Զարիեյ-յայի ուղղությամբ: Յեվ յերբ յերկաթաուղի մարտիկները կռվի մեջ են մտնում, ու առաջին անգամ լսում են իրենց գլխների վրայով թռչող զնդակների սուրցը և թնդանոթ-ների պայթյունների Վլորոտը, Պոժարսկին Պանկրատովին տոմս ե գրում,— ընկերներն ինչպե՞ս են զգում իրենց:

Քաղդեկի պատասխանը նրան հանդստացնում ե: «Մարտիկներն իրենց չատ լավ են պահում, նյութականը կա-նոնավոր վիճակում ե, տրամադրությունը լավ ե»,— զե-կուցում ե Պանկրատովը:

— Այլ կերպ չի ել կարող լինել,— ժպտում ե կոմիսա-րը, խնամքով պահելով այս հաղորդումը դաշտային պայու-սակում:

Մոտենում եյին վճռական մարտերը: Ոգտվելով րոպե-յական լուությունից, կոմիսարը կուսակցական ժողով ե կաղ-մում: Նա կոմունիստներին կոչ ե անում առաջին շարքե-րում լինել, խոսում ե այն պատասխանատվության մասին, վորն ընկնում ե նրանց վրա:

— Յուրաքանչյուր կաղացող ձիու համար, յուրաքան-չյուր դուշային կորուստի համար, յուրաքանչյուր կոտ-րուստի համար ամենից առաջ քաղաշխատողներից, կոմու-նիստներից ենք պահանջելու:

Հենց այս ժողովում ել մի շարք լավագույն ընկերներ ընդունվեցին կուսակցության մեջ.— կռիվ դնալով, նրանք ուզում եյին կոմունիստներ լինել:

Յեվ փակելով այս յուրատեսակ ժողովը, վոր յերբեմն ընդհատվում եր պայթող արկերի աղմուկով, Պոժարսկին մեկ անգամ ել ե հիշեցնում.

— Մեր զորամասում վոչ մի վախկոտ. վոչ մի խու-ճապարկու չպետք ե լինի: Արկերից չվախենալ: Կոմու-նիստների կողմից ամենափոքրիկ վախկոտությունն ու խու-ճապարկումը կընահատվեն վորպես դավաճանում կուսակ-ցական պարտքին: Այս պետք ե ամուր հիշել:

Յելութից առաջ— հանդիստ: Բայց կոմիսարը չի քը-նում: Ահա նստել ե կոճղի վրա և դաշտային պայուսակը տակը գրած, իր հուշատետրում ինչ-վոր նշումներ ե անում: «... Հենց նոր մի խումբ ընկերների կուսակցության մեջ ըն-դունեցին... Բոլորն ել ինչ հրաշալի մարդիկ են, առյուծ ների պես կկռվեն»— գրում ե նա:

Կոմիսարը վեր կացավ, ձգվեց, գլուխը թափահարեց, քունը փախցրեց և դանդաղ կերպով ուղղվեց դեպի մի խումբ մարտիկների, վոր աշխույժ կերպով գրուցում եյին ինչ-վոր բանի մասին:

— ... Իսկ Ալյոշա Պոպովիչն ասում ե ոճին. «Մեկ ան-գամ ասում ե, կռվը մտավ հորս բակը, յես սոչից բռնած չարտեցի նրան կտուրից» — լսում ե Պոժարսկին պատմողի հետզհետե խլացող ձայնը և նշանակում ե իր համար, «եհ,

քանի վոր բանը հեղիթներին հասավ, ուրեմն տղերքը ընտելացել են»:

— Յերեկ կովը ճապոնական ե յեղել,— բարեկերով հարցնում ե կոմիսարը:

— Վոչ, ընկեր կոմիսար,—պատասխանում ե յերիտա-սարդ կարմիր բանակայինը, վորի բաց գույն մազերը խորխորեն ցցվել եյին գլխին,—ճապոնացիները կով չու-նեն: Տղաները պատմում եյին, վոր հենց վոր ճապոնացի-ները գրավեցին իրենց իսկ գյուղը, նույնիսկ բոլոր շներին խեղդոտել ու նրանց մորթին քերթել են...— նրանց կով ո՞վ ե տվել վոր:

— Այո, դժվար են ապրում ճապոնական գյուղացին, ճապոնական բանվորը—նրանք ուտելու բան չունեն,— հա-մաձայնում ե կոմիսարը:

— Դժվար կլինի, քանի վոր նրանք գենեքալներ ունեն. կարծես խելքները կորցրել են, ուղեցին խորհրդային սոս-կան գրավել,— խոսակցության մեջ ե մտնում մեկ կար-միր բանակային, վորի դեմքը թափնված ե մթնում:

— Դուք ինչո՞ւ չեք քնում,—հարցնում ե կոմիսարը,— վաղը դժվար ոք ե, հանգստանալ ե պետք...

Դեռ յերկար ժամանակ չըջում ե նա քնած, նիրհող, խաղաղ գրուցող մարտիկների չըջանում: Նա չի մտածում, վոր գուցե այս նրա վերջին գիշերն ե, վոր վաղը կռիվ ե լինելու: Յեվ ինչո՞ւ ել մտածեր: Այդ հարցը կոմիսարը վաղուց ե վճռել. և նա մեղմ կերպով սկսում ե «Կարմե-նից» մի արիա սուլել:

Լուսադեմին գորամասը դուրս յեկավ վերջին յերթի:

... Այս բոլոր որերին քաղդեկի տեղակալ Յակովլևովը բացակայում եր: Նրան դասընթացների յեն գործուղել:

Յուրայիներին նա փնտրում եր արդեն կեսօրին, դադարի տեղում, իսկ կոմիսարին տեսել ե փոքրիկ լճում լողանա-լիս:

— Ա՛, Յակովլև, բարե,— ջրի միջից վողջունեց նրան Պոժարսկին,— յեկա՛ր. մտիր ինձ մոտ, ջուրը շատ լավ ե թարմացնում...

— Հենց նոր եմ լողացել, այնտեղ, պտույտի յետե-վում:

— Դե, ինչպես դիտես,— և Պոժարսկին մեկ վտի վրա թռչելով և մկանոտ արևառ մարմնից զմրուխտի պես հոսող կաթիլները թափ տալով սկսում ե հաղնվել:— Բայց լավ ես մտածել, յեղբայր, վոր յեկել ես կովելու: Ուրեմն միա-սի՞ն կզնանք կովելու:

— Ելի նույնն ե,— վճռում ե ինքն իրեն Յակովլևը,— միայն մի քիչ նիհարել, այրվել ե:

— Դու իրադրության հետ ծանոթ ես,— թաց մազե-րը սանրելով, հարցնում ե Պոժարսկին, և, պատասխանի չսպասելով, բացատրում ե Յակովլևին.

— Բեզիմյաննայա և Զառեբնայա բարձունքները զավ-թելով, ճապոնացիներն սկսեցին նրանց ամրացնել: Նրանք խրամատներ փորեցին, շերտափակեր (блнпдаж) կառուցե-ցին, բետոնած զնդացրային բներ շինեցին, լարափակոցներ դրին, մեկ խոսքով՝ սարքվեցին, ինչպես իրենց տանը: Ահա թե ինչ ստացվեց.— Պոժարսկին ճիպոտով սկսեց դետնի վրա դծել— առջևում լիճ, կողքերում զնդացիներ: Հրամանատարությունը թույլ չի տալիս նրանց տերիտո-րիան մտնել: Լուրջ դրություն ե, չե՞:

— Այո՛,—համաձայնում ե Յակովլևը,—իսկ մեր կռնկ-րեռ անելիքն ի՞նչ ե:

— Կոնկրետ անելի՞քը, յեղբայր,— սովորեցնել հարգել խորհրդային սահմանները, նրանց ակնբախ դաս տալ, քանի վար նրանք ուրիշ լեզու չեն հասկանում, բացատրել, վոր մեր յերկիրը Չեխոսլովակիա չէ, Չինաստան չէ, ահա մեր թնդանոթները, ահա «մի քիչ» ինքնաթիռներ, ահա տանկեր... ճակատներդ ջարդեցի՞ք... Այժմ նստեցեք ու քացի չտաք:

— Իսկ ավելի կոնկրետ,— ծիծաղում է Յակովլևը:

Կոմիսարը քարտեզը հանեց.

— Այս լեռնակը տեսնո՞ւմ եք: Սա վոչ թե բարձունք է, այլ ուղղակի լեռնացրային պահեստ է: Ծալոնացիք այն տեղ մոտ 40 զնդացիք են քաշ տվել: Մենք նրան այդպես ել անվանում ենք Պուլեմյոտնայա: Մեր վաչտը հրաման ունի — պաշտպանել միացման ձախ թևը, հսկել ճապոնացիներին, վոր նրանք չկարողանան անցնել ահա այս գետը և չըջանցել մեր ձախ թևը,— կոմիսարը մատով բղեց քարտեղին, վորտեղ վոլտրովում էր Տումեն-Ուլա գետը: Այս գիշեր կդրավենք մատնանչված սահմանադիծը: Պա՞րզ է:

Յակովլևը շուտ հասկացավ իրադրությունը և արդեն կես ժամից հետո իր ստորաբաժանումումն էր:

... Գիշերը, հրաչալի կերպով քողարկված, ստացած ցուցումները պահպանելով, մարտիկները տասներկու կիլոմետրի չափ առաջ գնացին և, մատնանչած սահմանադիծը դրավելով, խրամատներում ամրացան:

Յերկրորդ գիշերն է, Պոժարսկին չի քնում: Նա խրամատից խրամատ է սողում, խոսում է քաղղիկների, մարտիկների հետ, հեռում է տեսնելու, թե լա՞վ են սարք-

վել նրանք նոր տեղում, ստուգում է քողարկումը, թաղնը-վելու տեղերը:

Տաղնապալի դրուժյուն է: Թշնամին բոլորովին մոտ է: Ամեն բոպե կարող է ընդհարում սկսվել: Խրամատներից մեկում կոմիսարը Յակովլևին է տեսնում.

— Ե, վերջապես, վաղը մեզ մարտի կթողեն,— առանձնապես փաղաքական ձևով ասում է նա: Այդ նրանց վերջին խոսակցությունն էր:

Լուսանում է: Առավոտվա մառախուղում ինչ-վոր ֆիգուրներ են յերևում, վայրենի «բանդայ» աղաղակ է լըսվում, հետո լուծվյուն և բոլորովին մոտիկում հզոր կարմիր բանակայինական «ուռա՞»:

Ամբողջ գիշեր չլող թնդանոթային կրակոցը, վորին արդեն ընտելացել էյին, ուժեղացավ: Լսվում է մոտորների թնդյունը: Սլացան պողպատե կարմրասող թռչունները: Մոտիկ տեղամասի վրա կոխվ է:

Խստան լճի հենց ափին տեղի ունեցող պայթյունների դղրդյունների մեջ հանկարծ դնդացիներ ճայթեցին, հրացանների անկանոն տրաքոցներ լսվեցին:

Կոմիսարն անհանդիստ կերպով զանդահարում է հեռախոսով.

— Դուք մեզ չե՞ք մոռացել,— դուռում է նա հեռախոսի փողակում. բայց միևնույն հանգիստ պատասխանն է լսում:

— Յերբ հարկավոր լինեք, ձեզ կասեն, իսկ այժմ ձեր դործին կացեք, թշնամուն պահեցեք թևից:

— Նրան պահելու հարկ չկա, նա այստեղ չի ել խցկը-վում,— մռայլ կերպով փնթփնթում է Պոժարսկին:

— Ի՞նչ կովոդներ են,— հայհոյում է մեկ մարտիկ,

չփեղով զնդացիների սառը փողը,— գոնե մեկը գար մեղ վրա:

— Իսկ գուշակը խորհուրդ տուր, վոր գեալը լողալով անցնեն,— ծիծաղում ե մեկ ուրիշը,— հետաքրքրական ե տեսնել, թե ինչպես ե աշխատում նրանց «Ոսկողը»:

Տասնչորս րոպեյի ուշացումով, կոմիսարն այդ իսկույն նշանակեց, նախաճաշ տվին, հետո հերթապահները խումբաբար թեյ տարան: Հարեանների հրաձգությունը դադարեց:

— Յերևի ճապոնացիները ուռուցքներն են հաշվում, իսկ տղաները դեռ թեյ են խմում,— ծիծաղում ե մեկը:

Յեվ հանկարծ հրաման — լեյտենանտ Չետվերտնիխի ստորաբաժանումը թող գրավի Չառզերնայայի բարձունքի հարավային լանջը: Մնացած ստորաբաժանումներն սկսում են շարժվել իրանց լճի ափի յերկարությամբ: Յերբեմն հատուկներն կրակոցներն են միայն կտրում նրանց ճանապարհը: Լեռնագագ: Ողտվելով ծածկույթից, մարտիկները կուտակվում են այնտեղ: Ձորամասը գտնվում ե յերկրորդ գծի վրա:

Կարճ տասնրոպեյական միտինգ ե ստակայի հակադիր լանջում, մեկ խիտ թփուտում: Վերջին միտինգ, վոր կադմեկ եր Պոժարսկին... Ժայռերը ծածկում են հակառակորդի կրակից: Հռետորները խոսում են կիսաձայն: Առջևում որստես խուզարկուներն են:

— Կուտակցության և կառավարության գծով առաջադրանքը պետք ե կատարվի... Կկատարենք արդյոք,— հարցնում ե կոմիսարը:

Վարպես պատասխան հնչում ե խուլ՝

— Կկատարենք:

Հենց այդտեղ ել սոցիալիստական մրցման պայմանագրեր են կնքվում, վորոնք ընդամենը յերկու կես ունեյին.

1) Կարմիր դրոշն առաջինը տնկենք Չառզերնայայ սողկայի վրա:

2) Պահպանենք մեզ և տեխնիկան:

Այս անմոռանալի միտինգի մասին կոմիսարը գրանցել եր.

«Հանդես ե գալիս ընկեր Յակովլևը: Նրա յուրաքանչյուր խոսքը Կարմիր Բանակի բոլոր մարտիկների խոսքն ե: Ինչ ատելությամբ ե խոսում թալանչիները մասին: Հետո նա խոսում ե սամուրայներին ավելի վճռացնելու համար պայմանագիր կնքելու մասին: Խնդրում ե ինձ հաստատել այդ պայմանագիրը: Սմիլնովը հայտարարեց. «Թող ճապոնացիները փորձեն մեր գնդակները, կտեսնեն, թե ինչ անհամ են նրանք... Այո, ցույց կտանք Կարմիր Բանակի ամբողջ ուժն ու հզորությունը»:

Սկսվում եր Պուլեմյոտնայայի դրոշ...

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՀԱՄԱՐ ՍՏԱԼԻՆԻ Հ ԱՄԱՐ,

— Բանջարանոցները ժողովելու ժամանակն ե... Յեվ ինչպես ե, վոր մինչև այժմ չեմ մտածել Ուլային գրել: Հենց այսօր մեկ մեծ նամակ կգրեմ: Կասեմ, վոր պատրաստվի դիմավորելու.— թող տոնական ճաշի մասին մտածեն:

Պոժարսկին ման ե գալիս իր տրորած կածանով: Չորս ու կես քայլ առաջ—քար ե, յերեք դեպի ձախ ու յետ:

Արկի ծակող սուրոցը կոմիսարին հարկադրեց ահամառուները բարձրացնել, կարծես անձրևի տակ լինել:

Ո՛րէն— մօտիկում վորոտում ե պայթյունը:

— Ճապոնացիներին հավաքում ե,— շարունակում ե ինքն իր հետ խոսել կոմիսարը,— ինչպես ե այդ բանը յերգվում «Իվան Սուսանինում»— Վախից չեմ սարսափում...

Անսպասելի կերպով յերեաց քաղբաժնի պետը: Իրար բարեկեցին:

— Դե, ընկեր պետ,— հայտնում ե նրան կոմիսարը,— վերջապես, մենք ել մարտական առաջադրանք ստացանք...

Ասացեք, մեր զորամասը վոչ վոք չի՞ դնում: Յեթե առիթ լինի, թող կնոջս հայտնեն, վոր այսօր նրան գրելու յեմ:

... Մարտիկները մատնանշած սահմանադիժը գրափում են: Յերկու վաշտ ձախ թևից չըջանցում են ճապոնացիներին:

Գնդացիներին ճարճատյունն ուժեղանում ե: Խորհրդային «Մաքսիմը» և ճապոնական «Գոչկիսը» կարծես իրենց ուժերով մրցակցում են իրար հետ: Չարադուչակ սուլոցով անընդհատ թռչում են արկերը: Հրետանային մենամարտ ե կատարվում: Խորհրդային նշանառուները գիպուկ նշան են առնում.— ճապոնական թնդանոթները լուծւմ են մեկը մյուսի յետևից:

Հենց վոր ընդհատվեց ճապոնացիների հերթական գրոհը և լուծթյուն տիրեց, կոմիսարը նորից ե գրուցում մարտիկների հետ: Նա ցույց ե տալիս, թե կովի մեջ նրանցից ով ինչ վրիպում ե գործել, հենց այստեղ ել անձնագոհության ու հերոսական օրինակներ ե մեջ բերում:

Վաղուց ելին մարտիկների չըջանում տարածվել զնդա-

ցրորդ ճարտարինի քաջագործությունների և սահմանադր-ծային ջոկատի անահ լեյտենանտ Խրիստոլյուբովի մասին յեղած լուրերը:

— Պրոֆեսոր Ախուտինը,— ասում ե կոմիսարը,— Խրիստոլյուբովի անդամահատման ժամանակ 40 վերք ե թվել... 40 վերք, իսկ նա շարունակել ե կովել: Այս պետք ե հասկանալ:

Կարմիր բանակայինից կարմիր բանակայինի, խրամատից խրամատ ե հաղորդվում յերեք անվեհեր հերոսների— Կորնեյեվի, Պուշկարյովի և Կոլեսնիկովի մասին յեղած պատմությունը, վորոնք համարձակ կերպով առաջ են նետվել՝ կրակով վոչնչացնելով թշնամուն— ճղմելով նրան իրենց մեքենայի թրթուրաշղթաներով: Վառելանյութը վերջացավ: Տանկը, բավական հեռու գնալով, կանգ ե առնում: Ճապոնացիները չըջապատեցին նրան: Մտածում են սովա-մահուլթյամբ վերցնել: Զոռախուժում ելին, գոռգոռում, սպառնում ելին: Վերջապես, վճռեցին այրել մեքենան: Բենզին են լցնում վրան, խոտ ու գերաններով ել պատում են: Բայց խորհրդային մարդկանց հրամանատարությունը չլքեց իր ռազմական մեքենան: Հայրենիքի յերեք հարազատ զավակները ռազմական գերքում այրվելուց առաջ ջարդում են ճապոնացիներին:

— Սրանք հո հերոսներ են, հերոսներ վողջ Խորհրդային Միության.— ասում ե Պոժարսկին,— մեռնել, բայց անձնատուր չլինել...

Անվեհեր քաջագործություններ միայն յերկրի վրա չե, վոր կատարվում են: Բերնից բերան են անցնում ողաչուն-րի մասին պատմություններ, այն մասին, թե նրանք ինչպես են մեկը մյուսի յետևից վոչնչացրել ճապոնական

մարտկոցները, ինչպես են թշնամուն ջարդ ու փշուր արել ուրից:

...Թորհրդային հրետանու խափանիչ կրակը ճապոնացիներին վոչ յերկար ժամանակով սեղմել է գետնին: Նըրանք ևս հասկանում էին, վոր հասել են վճռական ժամերը, վորոնցից ամբողջ ավանտյուրայի յեղն է կախված:

Կարճատև դադար... Յերեսուն րոպե ել չեւ անցել, յերբ մարտիկները նորից առաջ շարժվեցին:

— Ընկեր Ստալինի համար, Սահմանադրության համար, — հրաման է տալիս կոմիսարը:

Մարտիկները դուրս են թռչում թագստոցից, վորտեղ միտինդն եր, վերջին միտինդը կոմիսար Պոթարսկու մասնակցությամբ:

«Դեպի 1600—Ձառվերնայա բարձրությունը, հարավային լանջը դրավել», — վոտի վրա իր վերջին դրանցումն է կատարում Պոթարսկին:

Յեվ թեև պատերազմի ժամանակ դժվար է խնդիրն ամեն մեկին հասցնել, — այս հրամանն ամեն մեկի դիտակցությանը, սրտին հասավ: «Ուռա՛» բացականչելով, ընկեր Ստալինի անունով, Պոթարսկին միացման դրուխն անցած, դուրս թռավ թագստոցից... Ձորամասն անմիջական չփման մեջ մտավ թշնամու հետ:

Ձնայած անքուն գիշերներին, կոմիսարն առջեվումն է: Ինչպես միշտ, խրախուսում է ընկերներին, քաջալերում է նրանց, ովքեր, նրա կարծիքով, կարող են յին յերերալ, նշում է գոյվում է ավելի տոկուններին...

Կարծես գնդացրային և հրետանային կրակն ամենաբարձր լարվածության հասավ: Պայթյուններից ցնցվում է

յերկիրը, անտանելի կերպով ալրում է արևը, ալրվում է խուտը, բարկ կերպով ծուխ ու փոշի յե փռվում:

— Այո՛, — մտածում է կոմիսարը, — այսպիսի փոթորկուն կրակ հաղիվ թե իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ յեղած լինի: — Նա թեթև կերպով վիրավորված է: — Միջպես, դատարկ բան է, — վրա հասնող ընկերներին բացատրում է Պոթարսկին:

Մարտիկները պառկեցին և հանկարծ դեպի լպիրչ թաւանչիններն ունեցած ատելության միահամուռ թափով ընկան չփոթված ճապոնացիների վրա: Նոնակը գլխից բարձր բռնած, կոմիսարը գոչեց.

— Առա՛ջ, հանուն Ստալինի, հանուն հայրենիքի:

Մարտիկներն արձագանքեցին իրենց կոմիսարի կոչին: Ճապոնացիները կրակն ուժեղացրին: Բայց նրանց կրակոցն արդեն անկանոն եր, չփոթված վիճակում — դրոհի մեջ բեկում առաջացավ: Աստիճանաբար լուռ էին «Գոչկիսները»: Դիպուկ ձեռքով գցված նոնակներ էին պատռվում թշնամու խրամատներում:

«Պոչից բռնած չալտեցի նրան կտուրից, — Պոթարսկին հիշեց անցած գիշերը լսած հեքիաթը: Վո՛րտեղ է այդ յերիտասարդը, կենդանի՞» յե արդյոք — անցավ մտքովը:

— Առա՛ջ, — գոչեց կոմիսարը: Բայց անսպասելի կերպով լուռ և մեղավորի պես ժպտաց: Ջգաց, վոր վոտն ալրվում է: Պոթարսկին նստեց, սակայն մեկ վայրկյանից հետո ուղղվեց և նստեց հերթական նոնակը:

— Դուք վիրավորվա՞ծ եք, ընկեր կոմիսար, — հարցրեց նրան մոտ վազող կարմիր բանակայինը, — թույլ տվե՞ք ձեզ ոգնեմ:

— Վոչինչ, վոչինչ: Խփեցե՞ք թշնամուն... — պատաս-

խանութիւն եւ Պոժարսկին և, չտալ կերպով վերջը փաթաթելով, նորից կաղալով առաջ ե նետվում:

Նրա աչքերը փայլում են, չրթունքները սեղմված են, քամին ցրել ե մազերը:

Վաչտն արդեն յերկու անգամ եր դրոհի գնում, բայց չեր կարողանում ճապոնացիներին դուրս քշել վերջին ամբարացրած կետից: Միքանի «Գոչկիսներ» դեռ չարունակում են կրծոտվել՝ գնդակներ ցրելով խորհրդային հողը:

Հոգնած մարտիկները պառկոտեցին: Խմել են ուղում: Բերանները չորացել են: Դժվար են շնչում: Յավոտ կերպով մղկտում են ձեռքերը, վոտքերը, բայց չի կարելի հանգստանալ, պետք ե թշնամուն ջարդել, վերջացնել:

Խոր փոս ե: Ոգտվելով այս բնական ծածկույթից, այնտեղ են սողում կովից տանջված կարմիր բանակայինները:

Պոժարսկին ու դորամասի հրամանատար Լասկինն առաջ են անցնում, վորպեսզի թշնամու դասավորման հետ ծանոթանան: Խոսում են ցածր ձայնով:

Պոժարսկին տեղից բարձրացավ: Այդ ժամանակ խրամատից, վոր լքած եր թվում, դուրս ե թռչում ճապոնական մեկ սպա: Վայրենարար «բանդայ» ճչալով, նա նռնակ ե վրա բերում:

Պոժարսկին դիպուկ կրակոցով նրան տեղն ու տեղն ե դլորում: Նռնակը վայր ե ընկնում սպայի ձեռքից: Նա պատռվում ե հենց այստեղ, ճապոնական խրամատում: Պայթյունը կարծես աղբանշան ե դառնում: Խրամատներից, քարերի յետևից ճապոնացիների վայրենի, գաղաղած դեմքեր են յերևում:

Պոժարսկին իր ամբողջ եյուլթյամբ, կարծես ինչ-վոր

վեցերորդ զգայարանով հասկացավ, վոր հարվածի համար վճռական վայրկյան ե հասել:

— Առաջ, հանուն Ստալինի, — կոչ ե անում նա մարտիկներին և նետվում ե ճապոնացիների վրա առաջինը: Կարմիր բանակայինները վեր են թռչում և սվինները հորիզոնակի բռնած, անդուսպ կերպով նետվում են առաջ իրենց կոմիսարի հետևից:

Սկսվեց Պուլեմյոտնայա սոսկայի յերրորդ և վերջին դրոհը: Հաղթական կերպով են հնչում խորհրդային «Մաքսիմները»՝ փոթորկուն կրակով հնձելով ճապոնացիներին:

Կարմիր բանակայինները միայն խորհրդային մարդկանց հատուկ խիզախությամբ նետվում են թշնամու վրա: Ձեռնամարտ ե տեղի ունենում: Գնդացիները լուռ ե:

Թշնամին յերեքաց: Խուճապով բռնված, վերավորներին ու գեները ձգելով, փախավ...

Քրտնած դեմքը սրբելով, կոմիսարը դոչում ե.

— Մինչև վերջը վոչնչացնել թշնամուն, — և վազում ե փախչող ճապոնացիների հետևից:

— Պառկիր, Պոժարսկի, պառկիր — հիշեցնում ե նրան Լասկինը: Բայց կոմիսարը նռնակը ձեռքն առած, այն ամբողջ թափով նետում ե ճապոնացիների հետևից:

— Ավելի հեռու թոիր, — ասում ու հանկարծ ցնցվում ե նա:

Մարտիկները տեսնում են, թե կոմիսարն ինչպես տարրինակ կերպով ձեռքերը թափահարում, անճարպիկ կերպով դանդաղաբայ մի կողմ ե գնում, մի վայրկյան կանգնում ե անշարժ և դանդաղ կերպով ընկնում ե յերեսն ի վեր:

— Սողուններն սպանեցին կոմիսարին, — արտասուքը

զսպելով կարմիր բանակային կողմացել հայտնում և Յակովլևին:

Մարտիկները շրջապատեցին Պոժարսկուն: Միքանի ահնթարթ նա պայքարում և մահվան դեմ: Գլուխը բարձր բռնած և ձեռքով ցույց տալով փախչող ճապոնացիներին, նա համարյա չշնչում է:

— Ամրացնել հաջողությունը... հանուն Ստալինի... Հանուն յերջանիկ Հայրենիքի...

Գլուխն ընկավ ընկերների թևերի վրա: Հետո քիչ բարձրանալով, կոմիսարը չշնչաց:

— Հայտնեցեք... պառապին...

Աչքերը փակվեցին... մահացու դունատությունը ծածկեց դեմքը: Միայն ժպիտը մնաց նախկինը, վոր այնքան մոտիկ էր ու ծանոթ բոլոր մարտիկներին:

Կոմիսար Պոժարսկին այլևս չկար:

Վոչ մի զավթող չապատվեց: Փաշխտական բանդան գլխովին վոչնչացավ, Պուլեմյոտնայա սուպկան վերցվեց:

Գազդեկներից մեկը կարմիր դրոշ պարզեց Խորհրդային Միության Հերոս կոմիսար Պոժարսկու անկման տեղում:

— Մենք կվոչնչացնենք Փաշխտական սրիկաներին, ընկե՛ր կոմիսար, — գոչեց նա:

Յեվ կարծես վորպես պատասխան մեկ այդպիսի կարմիր դրոշ ել Զառզերնայա սուպկայի վրա բարձրացավ:

Յերկնքում բարձր հնչեց Խորհրդային ինքնաթիռների դղրդյունը, վոր ձայնակցում էր Խորհրդային տանկերի դղրդյունին:

... Փայլատակում է Խասան լիճը,

Մեր դրոշը Զառզերնայայի վրա յե ծածանում.

Մեր սրտերում ել, կոմիսար,

Քո կենդանի սիրտն է բաբախում:

Այսպես և յերգվում կոմիսար Պոժարսկու մասին հյուսված յերգում:

Փառապանծ կոմիսար Պոժարսկու անկման տխուր լուրն արագ կերպով տարածվեց ամբողջ յերկրում: Վոչ միայն այն զորամասում, վորտեղ Պոժարսկին էր ծառայում, այլև շատ ուրիշ զորամասերում, յերեկույթներ ու միտինգներ կազմվեցին՝ նվիրված հերոս կոմիսարի հիշատակին:

— Լավ կոմիսար էր: Իրոք մարտիկները ու հրամանատարները հոգին էր: Ինչ հարցով ասես դիմում եյին նրան, և նա պարզ կերպով բացատրում էր այդ հարցը: Դա մեր հայրն էր, — այսպես և հիշում իր ընկած կոմիսարի մասին մեքենայի հրամանատար մարտիկ Մանդենկոն:

Այն զորամասում, վորտեղ Պոժարսկին կոմիսար էր, Միության բոլոր անկյուններից կարեկցական նամակներ են տեղում: Գրում են մարտիկները, կոմիսարի նախկին սաները, կոլխոզնիկներ, բժիշկներ, ուսուցիչներ, բանվորներ:

«Ընկերներ, կարդացի լրագրում «Զինկոմ Պոժարսկու կյանքն ու մահը» հոդվածը... Միտոս ցավելու չափ ճմլվեց կրծքիս տակ... Յես հիշում եմ նրան և տեսնում եմ նրա դեմքն առջևս—խիստ, մի փոքր կկոցած աչքերով, բայց բարի և զգայուն... Ընկերներ, զգացմունքներս արտահայտելու համար բառերս պակասում են... Բայց թող հիշեն դարչ սամուրայները, թող հիշեն այդ սողացող նողկալիները, վոր մեր ընկեր Պոժարսկու և ուրիշ շատ ընկերների կյանքի համար, մեր հերոսների արյան յուրաքանչյուր

կաթիլի համար նրանք իրենց հոտած սամուրայական արյան գետեր կհոսեցնեն...

Ընկերներ, ինչպես կուղեյի տեսնվել ձեզ հետ, հարցու-
փորձ անել կոմիսարի անկման մասին... խոսք եմ տալիս
ձեզ, վոր, յեթե մեր կառավարությունը, Լենինի—Ստալինի
կուսակցությունը պահանջեն, յես իմ արյունը կաթիլ առ
կաթիլ կտամ բանվոր դասակարգի գործի, խորհուրդների
Յերկրի, բոլշևիկյան կուսակցության, համաշխարհային
պրոլետարիատի առաջնորդ ընկեր Ստալինի համար:

Կեցցե ամբողջ աշխարհի միասնական ճակատը պատե-
րազմի և Ֆաշիզմի դեմ:

Ձեր ընկեր կրտսեր հրամանատար խարչենկո:

Յեվ աշխարհի նամակները հարյուրներով են:

Իմանալով վորդու մահը, Ի Հատուկ կարմրադրոշ
բանակի մարտիկներին ու հրամանատարներին հերոսի մայր
Աննա Յոմինիչնա Պոժարսկայան ել ե նամակ ուղարկել:
Նա դրում ե.

«Մեր սրբազան յերկրի վրա յեկած ճապոնական
բանդիտների հետ ունեցած կռվում ընկավ իմ ջերմ սիրած
վորդի Իվան Ալեքսեյեվիչ Պոժարսկին: Նա կոմիսար եր:
Նա վորպես իսկական բոլշևիկ առաջինը մարտի մեջ մտավ
հանուն մեր ժողովրդի յերջանկության, հանուն Ստալինի:

Իմ վորդին ընկավ թշնամու գնդակից, բայց ճապոնա-
ցիներին չհաջողվեց կոտորել նրանց, ում կոմիսարը կռվի
յեր տանում: Հեռավոր արևելյան հերոսները ճապոնացի-
ներին ջարդեցին և արտաքսեցին խորհրդային յերկրից:

Ընկերները լավ եյին կռվում: Պատվով կանգնեցին
խորհրդային յերկրի համար: Սրա համար յես մայրակա-

ջերմ շնորհակալություն եմ ուղարկում ձեզ: Միշտ յեղեք
այնպես ամուր ու տոկուն, ինչպես իմ վորդին: Աչալուրջ
կերպով պահպանեցեք հայրենիքը, վոր դաստիարակել ու
կերակրել ե ձեզ:

Յես յերկու վորդի ել ունեմ.—Յեոդոր և Պյոտր: Յես
նրանց այնպես եմ դաստիարակում, ինչպես մեծ վորդիս եր:
Թող նրանք մեծանան, յես նրանց կուղարկեմ Իվանի փո-
խարեն: Հաղարավոր հեռավորարևելցի մարտիկներին հետ
միասին նրանք չեն խնայի իրենց կյանքը հայրենիքի հա-
մար, վորի ազնիվ դավալը իմ վորդի Իվանն եր»:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

Քանվեցեց մեկը	5
Կյանք մտնելը	10
Կոմիտարն աշխատելիս	15
Հին բարեկամների մեջ	20
Տաղնապով	41
Հայրենիքի համար, Ստալինի համար	34

Թարգմ.՝ Հ. Սաթիկյան
 Պատ. խմբագիր՝ Հ. Պարոնյան
 Տեխ. խմբագիր՝ Ի. Վարդանյան
 Սրբադրե՝ Ա. Արզախանյան
 Կազմարդ սրբագրիչ՝ Ս. Շահբաղյան

Գլավիտի լիազոր՝ Ե—1158. Հրատ. 4978

Պատվեր 623. Տիրաժ 5000.

Թուղթ 72X110. Տպադր. 2 մամ.

Մեկ մամ. 58.320 նշան.

Հանձնված է արտադրության 9 հուլիսի 1989 թ.

Ստորագրված է տպագրության համար 10 սեպտ. 1989 թ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0218602

ԳԻՆԸ 70 ԿՈՊ.

40. 610

Յ. ИСАКОВ

Комиссар

Иван Пожарский

Гиз Арм. ССР, Ереван, 1939 г.